

MEMÒRIA DEL TREBALL

El cànon de la literatura castellana: aplicacions i implicacions didàctiques.

"(...) Yo creo que la literatura tiene un fin, digamos, eterno, que es el de conmover, el de emocionar... y que si no se cumple con ese fin, entonces sólo puede interesar a los historiadores de la literatura, personas que en general se reducen a escribir libros demasiado parecidos a la guía de teléfonos."

Jorge Luis Borges

(4ª Feria Estatal del Libro, Mèxic 2005, Carlos Badillo)

Autor: Francisco J. de Pedro Gómez

Curs escolar: 2008-2009

Centre de treball: IES Roquetes, Roquetes (Baix Ebre)

Especialitat: Llengua Castellana i Literatura

Adreça de correu: fpedro2@xtec.cat

Supervisor: Juan González Martínez (Universitat Rovira i Virgili)

Índex

	Pàgina
1. <u>Resum del treball</u>	2
2. <u>Introducció</u>	3
2.1 La idea inicial	4
2.2 Finalitat i necessitat del projecte	4
2.3. Relació amb treballs precedents	5
3. <u>Marc teòric</u>	6
3.1 La teoria contemporània sobre el cànon	7
3.2 El cànon de la literatura castellana	11
3.3 Didàctica de la literatura	13
4. <u>Objectius</u>	17
4.1 Objectius concrets del projecte	17
4.2 Les preguntes de la recerca	18
5. <u>Metodologia i desenvolupament del treball</u>	19
5.1 Mètode de treball	19
5.2 Execució del projecte amb calendari final	20
5.3 Pla de difusió i explotació dels resultats	22
6. <u>Resultats: respostes i propostes</u>	23
6.1 Implicacions: actualitat del cànon literari	23
6.2 Aplicacions: aprendre Literatura en i amb Internet	24
7. <u>Guia didàctica</u>	26
7.1 Estructura del web (ús general)	26
7.2 Funció del bloc associat (professorat)	31
7.3 Validació del material	32
8. <u>Fonts i referències bibliogràfiques</u>	33
8.1 Referències normatives	33
8.2 Bibliografia sobre els clàssics i el cànon literari	33
8.3 Bibliografia sobre lectura i didàctica de la literatura	35
8.4 Llocs digitals d'interès	36
9. <u>Annexos</u>	38
9.1 Enquesta sobre el cànon literari a l'escola	38
9.2 Ponència presentada al XII Simposi de la FASPE	39

1. Resum del treball

El concepte de **cànon literari** pot resultar molt útil per abordar els reptes de l'ensenyament de la literatura als inicis del segle XXI. La seva importància en el camp estètic i pedagògic queda ben reflectida en els actuals currículums educatius, en els debats universitaris més recents, en les últimes novetats editorials i en el gran ressò mediàtic que encara avui dispensen els grans mitjans de comunicació a les obres i els autors considerats **clàssics**. No podem, per tant, renunciar al prestigi i a l'atracció prèvia de què gaudeixen aquestes **fites culturals**, presentades una vegada i una altra com a garantia de qualitat i com a perdurable font de **plaer i coneixement**.

Ara bé, per tal de presentar els clàssics de manera adequada davant l'alumnat d'ESO i Batxillerat, fóra bo de alleugerir-los una mica, de despullar-los d'ornaments i d'elogis innecessaris, i de mostrar-los d'una **manera senzilla**, desenfadada i visualment atractiva; amb rigor, però sense la pesantor habitual amb què ho fan els manuals acadèmics; amb lleugeresa i fins i tot amb humor, per tal de desterrar complexos i prejudicis heretats.

En aquest sentit, anant més enllà de la consideració del cànon literari com un repertori tancat definitivament i massa lligat a una visió nacionalista i tradicional de la literatura, aquest treball pretén oferir un **espai digital** de fàcil accés, dinàmic, amb continguts variats i obert a la participació de l'alumnat i del professorat. La seva finalitat principal, a banda de poder utilitzar-se com a material TIC complementari, com a font de consulta o com a banc de recursos, seria servir d'**estímul per a la lectura** i l'estudi de les principals obres literàries en llengua castellana.

Més específicament, aquest projecte ofereix com a resultat **dos instruments** en línia complementaris: a) una **pàgina web** que porta per títol *El canon literario* <<http://www.elcanonliterario.com/>> i que s'organitza com una sèrie d'articles amb text, so, imatge i vincles multimèdia sobre la història, els mites, les obres i els autors més rellevants de la tradició hispànica; i b) un **bloc** associat homònim <<http://elcanonliterario.wordpress.com/>>, pensat com un fòrum didàctic per compartir informacions i opinions al voltant de l'ensenyament dels clàssics en l'Educació Secundària.

2. Introducció

Partint de la reflexió sobre quin llistat d'obres constitueix el cànon de la literatura en castellà, el treball s'articula en dues vessants: una més teòrica, sobre les **implicacions** d'ensenyar avui aquest repertori considerat cabdal en la història de la cultura, complint amb el currículum establert; i una altra de més pràctica, orientada a esbrinar com es poden conjugar **l'ús de les TIC** i la necessitat d'**animar a la lectura** en una societat en què la paraula impresa perd espai davant dels mitjans audiovisuals.

Tot plegat, sembla que les noies i els nois que transiten pels instituts de Secundària desconeixen no només la **literatura clàssica**, sinó també els noms i els llibres més actuals de la Literatura Infantil i Juvenil. Les seves afeccions i diversions habituals solen ser ben diferents, i més enllà d'alguns èxits mediàtics com *Harry Potter*, *Millenium* o *Crepuscle*, la lectura literària resulta per a la majoria d'ells una simple obligació escolar.

Potser sempre ha estat així; potser sempre la gran majoria de la població, sense gaire **competència literària**, ha gaudit només de la literatura "popular" de moda: la rondalla, l'acudit, la llegenda, el romanç, la cançó, la novel·la sentimental... Però la nostra feina avui ens demana anar una mica més enllà i mostrar a tots els adolescents que cursen l'Ensenyament Secundaria la bellesa i el valor d'aquests **textos atresorats** al llarg dels segles, un recull i un llegat cultural valuós que pertany plenament a les noves generacions. Tanmateix, hem d'ensenyar amb plena consciència de les dificultats, de les oportunitats i dels riscos que vivim actualment. Perquè avui, en el nostre àmbit educatiu, no està tant en discussió la bondat o la maldat del sistema de canonització literària com la pròpia funció de **transmissió cultural** de què l'escola s'havia encarregat tradicionalment. I el repte és molt gran: la fractura generacional s'accentua cada dia que passa en una societat amb eines tecnològiques que evolucionen a velocitat vertiginosa, i amb valors i normes canviants que ens forcen a modificar o revisar contínuament els nostres plantejaments.

Per tot això, crec que resulta essencial assegurar la comprensió i la valoració crítica d'un **cànon literari bàsic**, compatible amb altres tipus de lectures (LIJ, blocs, cinema), adaptat segons els destinataris i orientat cap a l'adquisició de la competència lectora i literària suficient per **gaudir** autònomament amb la literatura. Només d'aquesta manera podrem després ajudar el nostre alumnat a volar lliurement pels territoris de la ficció i la paraula poètica.

Deia Italo Calvino (1991, trad. cast. 1992: 16):

[...] no se leen los clásicos por deber o por respeto, sino sólo por amor. Salvo en la escuela: la escuela debe hacerte conocer bien o mal cierto número de clásicos entre los cuales (o con referencia a los cuales) podrás reconocer después «tus» clásicos. La escuela está obligada a darte instrumentos para efectuar una elección; pero las elecciones que cuentan son las que ocurren fuera o después de cualquier escuela.¹

Llegir per amor i en llibertat; aquest és l'objectiu final. Però abans **l'escola**, més bé o més malament, ens ha de fer conèixer un bon grapat de clàssics.

¹ [...] non si leggono i classici per dovere o per rispetto, ma solo per amore. Tranne che a scuola: la scuola deve farti conoscere bene o male un certo numero di classici tra i quali (o in riferimento ai quali) tu potrai in seguito riconoscere i «tuoi» classici. La scuola è tenuta a darti degli strumenti per esercitare una scelta; ma le scelte che contano sono quelle che avvengono fuori e dopo ogni scuola.

Vet aquí el tema i la **motivació** principals per a fer aquest treball. Amb ell, he volgut oferir un recurs didàctic que permeti mostrar els clàssics, els llibres totèmic de la tradició hispànica –i d'altres- sense espantar a ningú, convidant a llegir-los amb gust i profunditat, aportant-hi alguns elements de judici necessaris i facilitant la participació dels destinataris mitjançant Internet.

2.1. La idea inicial

L'estímul per a encetar aquest projecte va sorgir d'una sèrie de reflexions:

- La reducció progressiva dels continguts d'**història literària** en el currículum de Secundària durant els últims anys ha tingut com a conseqüència el fet que molts autors, obres i gèneres fonamentals restin desubicats i mancats de les referències històriques, socials i culturals necessàries per entendre'ls correctament.
- El concepte de *cànon* sempre ha estat molt útil per fer-se una **imatge global** d'una literatura. En l'era digital, potser cal més que mai una selecció clara dels textos fonamentals. Aleshores, ¿per què no revisar el nostre cànon escolar per tal d'explicitar el procés de la seva creació, justificar-lo, revisar-lo i adaptar-lo a la sensibilitat dels lectors del segle XXI?
- El **treball en equip**, ben planificat, sol ser més estimulador i engrescador que el treball individual. Si hi afegim l'ús de les **noves tecnologies** i la possibilitat de comunicar-se i aprendre en un entorn virtual atractiu, amb recursos gràfics i sonors diversos (vídeo, foto, música), potser augmentarà la motivació del nostre alumnat
- La necessitat de **fomentar la lectura**, el comentari i la creació literària és una constant del nostre treball que no podem deixar de banda.
- Encara que a vegades no ho sembli, els clàssics literaris mantenen un **prestigi** que facilita la seva contínua revisió i els fa estar sempre "de moda".

2.2 Finalitat i necessitat del projecte

A grans trets, he volgut fer un treball amb quatre **objectius** bàsics:

- Dur a terme una **recerca** sobre el cànon literari en general.
- Recopilar tot un seguit de **textos i activitats** digitals per treballar la literatura castellana a través d'Internet.
- Millorar la pròpia **formació** en disseny i gestió de llocs virtuals.
- Promoure la **creació** d'una sèrie de materials educatius en línia.

Com a resultat, i en sintonia amb l'esperit de la *web 2.0*, he volgut crear un **lloc virtual** participatiu en què es poden trobar: a) articles senzills sobre literatura amb enllaços hipertextuals a material escrit, gràfic i audiovisual; b) propostes didàctiques actualitzades periòdicament; c) un bloc associat; i d) activitats obertes a la col·laboració i a l'intercanvi d'informació entre els usuaris.

El projecte em semblava molt necessari perquè, tot i que el conjunt de la literatura en castellà disposa avui de nombroses fonts digitals, no és gaire fàcil per als nostres alumnes orientar-se en aquest camp. D'una banda, per l'aclaparadora abundància de portals, blocs i pàgines; i de l'altra, per les mancances que tenen molts d'aquests entorns: poc dinamisme, llenguatge

massa especialitzat, navegabilitat incòmoda o confusa, absència de rigor en les dades... Tot plegat, més enllà dels apunts bàsics sobre autors, obres i moviments -que també podem trobar als llibres de text usuals-, i de la cada vegada millor i més utilitzada *Viquipèdia*, hi ha una absència evident de pàgines web de **qualitat** que serveixin de referència fiable i entenedora.

Per això, estudiar el concepte de **cànon** o **llista d'obres** imprescindibles que cal conèixer sembla una necessitat encara major en temps com els actuals, en què l'enorme quantitat d'informació, la seva dispersió –i sovint també la seva baixa qualitat-, són més aviat una **barrera** que un pont cap al saber. Bona mostra d'aquesta preocupació són tots els treballs recents sobre què és un clàssic, per què llegir els clàssics, quina ideologia reflecteixen, com s'han format i com evolucionen al llarg del temps els conceptes de cànon i classicisme, o quines obres haurien de formar part ineludible del **cànon lector** hispànic, europeu, occidental o universal en l'educació del futur.

D'altra banda, els escolars han d'aprendre urgentment a **buscar** informació a Internet, ja que sovint tan sols utilitzen un cercador (val a dir, *Google*) i seleccionen les fonts sense criteris adequats. D'aquí es deriva, doncs, un doble objectiu d'aquest projecte: a) donar-los pistes per a fer cerques més eficients a Internet amb una sèrie de explicacions prèvies i recomanacions; i b) facilitar-los l'accés a webs de consulta **adaptades** al seu nivell i que continguin propostes de treball amenes i formatives, més enllà del *clic* apressat i irreflexiu.

En conseqüència, sense pretendre substituir la classe presencial de literatura per la cerca guiada en Internet, sí que he volgut oferir un web que doni una visió global de la literatura en castellà i alhora proporcioni textos, enllaços, activitats i orientacions útils per utilitzar millor la nova *Biblioteca de Babel*.

2.3 Relació amb treballs precedents

Per a dur a terme el projecte, he consultat i he aprofitat quatre tipus de **recursos digitals** preexistents:

- Pàgines web sobre literatura amb contingut multimèdia.
- *Webquests* i d'altres activitats guiades de cerca en Internet.
- Espais virtuals per compartir arxius, com Youtube, Flickr o Scribd.
- Llocs de debat i creació col·lectiva en línia, com els *wikis* i els blocs.

Alguns d'ells també han estat creats en el marc de prèvies **llicències d'estudi** concedides pel Departament d'Educació. És el cas de la pàgina *Materiales de lengua y literatura* (2006) de Lourdes Domenech i Ana Romeo, tota una referència avui per al professorat de Secundària; el treball de Javier González Rovira *Las webquest y la enseñanza de la literatura española* (2007); el projecte de Joana Ràfols i Marta López *Viaje literario* (2001); o el portal sobre literatura hispanoamericana de Francisco Robles Ortega, el qual porta el nom de *Solo literatura* (2005).

Altres llocs de referència que també enllacem sovint des del nostre web són: el bloc d'aula *El tinglado* de Alejandro Valero, la pàgina *interactiva Literatura en Secundaria* de José Mª González-Serna i Jesús M. Corriente, el web *Desocupado lector* de José Miguel Segura i el portal *Trivium* de Juan Antonio González.

3. Marc teòric

Tenint en compte la impossibilitat material de llegir tots els llibres, s'ha imposat des de l'antiguitat la necessitat de fixar una **selecció** de les obres més representatives de cada civilització. Aquest repertori més o menys tancat, en què la literatura té una part majoritària, és el que solem anomenar **cànon**.

La seva importància com a mitjà per a bastir el sentiment de pertànyer a una comunitat i garantir-ne la seva **cohesió ideològica**, ha situat el **cànon literari** en un lloc de privilegi per a l'imaginari col·lectiu, de manera que funciona com a mite fundacional, com a peça clau dels programes educatius i les institucions culturals, i com a instrument al servei del poder establert. D'aquí neix, doncs, la necessitat de reflexionar críticament sobre **quin cànon fem servir** a classe, com el transmetem i fins a quin punt és adequat per als nostres estudiants.

Des del valor pròpiament sagrat dels textos bíblics primigenis, fins al valor fonamentalment estètic i humanístic de la literatura profana, els criteris utilitzats per a mesurar la qualitat d'una obra literària han anat evolucionant. Tanmateix, el concepte de **clàssic** perdura. És per això que cal seguir preguntant-se què és una obra clàssica, determinar els criteris estètics i morals que s'utilitzen en l'establiment del cànon, i estudiar les seves **funcions** més rellevants: en especial, la **prescripció** d'una sèrie de lectures obligatòries en l'àmbit acadèmic, i la **descripció**, més o menys objectiva, de com ha anat formant-se històricament el nostre sistema literari entorn d'un "club" selecte i estable d'obres i autors de rellevància.

Tot seguit, farem un repàs de com ha anat evolucionant el concepte de cànon en la teoria contemporània, però abans, potser convé recordar què vol dir **establir un cànon**. En paraules de Jordi Llovet i altres (2005, 90):

[...] significa siempre, inevitablemente, recurrir a una vara de medir que se basa en: a) la autoridad de los patronos clásicos o sólidamente consolidados por la tradición; b) la experiencia aquilatada y diacrónica de distintas y múltiples clases de lectores a lo largo de la historia, y c) la capacidad que poseen ciertos textos de "generar" interpretaciones acumulativas a través del tiempo, y en circunstancias sociales, culturales y políticas, incluso "ideológicas", del signo más diverso.

Dit d'una altra manera, el cànon literari és el resultat d'una lenta i misteriosa **decantació** dels fenòmens de recepció literària al llarg dels segles, juntament amb els posteriors processos de creació derivats de la lectura dels textos originals, en especial, els discursos generats des de l'àmbit humanístic i educatiu. En la seva formulació -si no definitiva, sí duradora- influeix una **llarga sèrie de factors**, entre els quals podem destacar: els currículums docents, els èxits editorials, les recensions de la crítica especialitzada, les històries "oficials" de la literatura, les traduccions a altres idiomes -que assegurin la seva influència més enllà del propi àmbit lingüístic- i les antologies escolars.

Ara, però, resulta cada cop més difícil arribar a **acords bàsics** sobre quines obres són les més representatives de cada llengua, cultura o país. Les raons són diverses. Citem-ne algunes:

- Vivim en una societat canviant en què, afortunadament, cada vegada les **minories** ètniques, socials i culturals tenen més consciència de la seva diferència i s'expressen amb veu pròpia i sense complexos.

- L'**heterodòxia** i la crítica radical dels valors establerts ja no són espècies rares en la gran literatura; ara són freqüents i fins i tot avui arriben a ser requisit necessari si es vol ingressar en la categoria de *clàssic contemporani*.
- Modernament, van sorgint noves formes de lectura, nous gèneres i nous mitjans de comunicació, de manera que el discurs crític tradicional en termes de **centre** (clàssics) i **perifèria** (no clàssics) està sent substituït per una visió més oberta, múltiple, en xarxa, amb un centre molt diluït i jerarquies molt inestables.
- La indústria cultural global ens imposa contínuament **models literaris**, molts d'ells aliens a la nostra tradició, mitjançant la publicitat, les llistes de vendes, els suplementos culturals dels diaris, o les versions musicals o cinematogràfiques de determinats "èxits editorials", tot i la seva molt discutible qualitat.

3.1 La teoria contemporània sobre el cànon

Des del segle XIX la teoria sobre el cànon literari reflecteix sistemàticament els treballs desenvolupats en dos camps diferents: la docència –des de l'escola fins a la universitat-, i la investigació acadèmica, primer com a tema vinculat a la Història de la Literatura i després com a aspecte essencial de la Teoria de la Literatura.

Fent una petita selecció dels principals plantejaments al voltant del tema del cànon en la recerca i l'ensenyament de la literatura, caldria esmentar una sèrie de **models teòrics** que mantenen avui alguna vigència i dels quals podem extraure aspectes positius. Els més destacats serien:

a) L'**Historicisme**

Producte genuí del segle XIX, parteix d'una concepció romàntica de la literatura, concebuda com a obra d'un creador genial i com a expressió del *Volkgeist* ("esperit nacional"). Per una banda, incideix molt en la biografia de l'autor, i per l'altra, analitza el text com a típic producte d'una època, un moviment artístic o una determinada mentalitat col·lectiva. Ara bé, si aquest model ajuda a situar correctament el text en el seu **context històric i social**, sovint oblida la seva anàlisi detallada i utilitza conceptes i models explicatius previs que minimitzen tot allò que té de vertaderament original cada obra, oferint-ne una visió simplificada.

b) El **Formalisme**

Nascut a Rússia a principis del segle XX amb el lideratge de Víctor Shklovski, dona un gran impuls als estudis literaris recobrint-los d'una pàtina de científisme. Se centra en l'especificitat del llenguatge literari, i mira d'analitzar el text a partir de la seva estructura -fonològica, morfològica, sintàctica i semàntica-. A més, cerca sempre allò específic que fa que un missatge sigui literari i ho fa des d'un punt de vista exclusivament lingüístic, com a expressió de la "funció poètica" del llenguatge, en paraules de Roman Jakobson. Per als formalistes, la "**literarietat**" rau en un ús desviat o estrany de la llengua que busca la bellesa i la novetat a partir de repeticions, metàfores i altres recursos retòrics. Tanmateix, tot i que el formalisme aposta per la lectura atenta de l'obra i mira de desentranyar les claus del text des de dins, oblida aspectes importants de la comunicació literària, com ara la recepció històrica del text.

c) L'**Estètica de la Recepció**

Originada a Alemanya de la mà de Hans R. Jauss i Wolfgang Iser, reivindica la importància de l'**experiència lectora** i destaca la figura del lector com a creador de significat. Aprofita les bases de l'**Hermenèutica** filosòfica per destacar la pluralitat de sentits dels clàssics i la seva capacitat per a transcendir l'espai i el temps, tornant a situar el fenomen literari en coordenades històriques, tant pel que fa a la producció dels textos com a la seva recepció i interpretació. Com a conclusió, planteja que no es pot estudiar la literatura sense entendre-la com un diàleg obert i creatiu entre l'autor i el lector, entre el passat i el present, sempre en relació amb els canvis en la sensibilitat i en la manera de valorar l'obra literària al llarg del temps.

d) La **Semiòtica cultural**

Entén l'activitat literària com a part fonamental de la pràctica social i demana un **plantejament interdisciplinari** a l'hora d'estudiar els fenòmens culturals. Amb aportacions destacades d'Umberto Eco i Iuri Lotman entre d'altres, la Semiòtica concep la cultura com un conjunt de coneixements, habilitats i costums que s'han de transmetre mitjançant signes i models construïts socialment. El receptor ideal, per tant, ha de ser un hàbil intèrpret de tots els complexos **codis** que conflueixen en els textos artístics, un agent capaç de formar part activa del procés mitjançant el qual les obres cabdals de cada cultura asseguruen la seva perdurabilitat.

e) La **Poètica de l'Imaginari**

Basada en la teoria psicoanalítica de Carl G. Jung, defensa l'existència de símbols arquetípics de caràcter universal en l'**inconscient** de cada persona, restes poderoses de les primeres etapes de formació de l'espècie humana que apareixen integrades en mites o relats que contenen esdeveniments ocorreguts en temps remots i que justifiquen o expliquen algun aspecte de la nostra existència actual. A mesura que les societats han anat desenvolupant models racionals d'explicació de la realitat, els mites i els **símbols** han anat refugiant-se en l'àmbit de l'art i la religió. Des d'aquesta perspectiva, els clàssics se'ns mostren com a obres plenes de simbolisme i com artefactes amb una càrrega significativa i estètica irresistible, ja que serien vehicles transmissors d'experiències molt profundes. D'aquesta manera, es justifica o sustenta també l'abordatge instintiu i imaginatiu dels textos literaris.

f) La **Pragmàtica**

Partint d'una anàlisi funcional del llenguatge, introdueix el concepte de "competència comunicativa", del qual derivarà més tard el de "competència literària". La seva visió de la literatura dona especial rellevància als mecanismes pels quals es produeix l'acte significatiu en un determinat **context o situació**, i destaca la capacitat del discurs literari per a actuar sobre la realitat. Continuada i matisada per la **Teoria empírica de la Literatura** de Siegfried J. Schmidt, la Pragmàtica concep la literatura com una pràctica cultural essencial a tots els grups humans i com una institució sociohistòrica basada en convencions prèvies sobre què és literari i què no. Peça clau en aquest entramat és la figura del **mediador** (llibreter, crític, professor) que fa que arribi el text al lector, ja que n'és sempre un agent interessat. El cànon literari és, doncs, el resultat d'un procés en què la mediació i la recepció activa dels textos han produït tota una sèrie de discursos nous (crítics, artístics,

pedagògics) que justifiquen la seva “entronització” com a peces significatives d’una cultura.

g) Els Estudis Culturals

Sorgits a les universitats britàniques i americanes durant la dècada dels 60 sobre la base de la **crítica marxista**, s’adrecen a esbrinar com els fenòmens culturals es relacionen amb el poder establert. Des d’una perspectiva pluridisciplinària molt oberta i un compromís polític palès en la seva denúncia de les desigualtats socials, reivindiquen els drets dels oprimits, alaben les excel·lències de la “cultura popular” i dinamiten els plantejaments jeràrquics dels cànons tradicionals al·legant que reflecteixen una visió parcial, conservadora, interessada i elitista de la literatura. Tot plegat, denuncien el cànon literari oficial com un club tancat format només per “homes blancs, europeus i morts”, i fan una aposta ferma per la multiculturalitat i la **defensa de les minories** socials, culturals, lingüístiques racials i sexuals. D’aquesta manera, amplien molt el camp d’investigació, però enfoquen la literatura des de perspectives explícitament sociopolítiques, atenent assumptes de tipus ideològic, nacional, ètnic, social o d’identitat sexual que havien estat tradicionalment deixats de banda.

En mig d’aquest panorama, a les acaballes del segle XX, el concepte de **cànon occidental** surt de l’àmbit del debat acadèmic i arriba a tenir un cert impacte en el món cultural gràcies a dos assaigs de gran ressò mediàtic: *The closing of the American mind* (1987, trad. cast. 1987) d’Allan Bloom i *The western canon* (1994, trad. cast. 1995) de Harold Bloom. El primer, lligava la denúncia de la mediocritat cultural dels campus nordamericans amb propostes conservadores a favor d’una necessària tornada a les arrels de la *tradició liberal* dels Estats Units, entesa com una sèrie de principis morals, polítics i ideològics que havien ajudat aquest país a esdevenir un líder mundial. El segon, més adreçat a fer una rèplica argumentada de les últimes tendències en el camp dels estudis literaris, proposava un **llistat universal** de 26 autors canònics, acompanyat de sengles i ben fonamentades introduccions. Tot i que resultava un llibre molt subjectiu, apassionat i obertament escorat cap al costat angloparlant, o potser justament per això, es va convertir en un *best seller* arreu del món i va generar una forta polèmica entre els partidaris i els detractors de les seves **tesis**, generant una discussió que arriba fins avui i registra encara gran incidència a tot els camps de la investigació en Humanitats.

Breument, podem resumir les seves idees dient que:

- La ruptura o substitució del cànon proposada per les noves teories (marxistes, feministes, deconstruccionistes, postcolonials, etc.) és una greu errada, ja que el cànon justament té sentit per la seva **estabilitat**. El cànon, per a fer-se, demana distància històrica, i per això, parlar de literatura de qualitat contrastada és parlar d’escriptors del passat que han deixat empremta durable a través de les seves obres.
- Els **critèris** de canonització són **estètics** i no morals o polítics i, per tant, no té sentit estudiar a l’escola un rap de moda –per molt interessant que sigui– abans que els sonets de Shakespeare.
- La riquesa d’una **tradició cultural** acumulada al llarg dels segles no es pot bandejar així com així, tot i que la llista final d’obres proposades com a preferibles no sigui *políticament correcta* i estigui formada

majoritàriament per homes blancs, de classe alta, cristians, occidentals, heterosexuais i morts.

Malgrat la força de les seves tesis, Bloom tampoc no justifica gaire ni els seus conceptes teòrics ni les seves eleccions, raó per la qual la seva obra ha quedat com una simple aproximació, interessant però massa personal i limitada, a la qüestió que tan pomposament enuncitava en el títol del seu llibre. Un exemple: per a Bloom, Shakespeare és el centre del cànon occidental perquè la seva "potència expressiva" és tan forta que tots els autors precedents el prefiguren i tots els posteriors mostren la seva indubtable influència.

Avui, doncs, estem situats en una cruïlla en què les diverses opcions teòriques s'enfronten directament creant un panorama ric i heterogeni en què no és fàcil orientar-se. Fins i tot el mateix concepte de cànon i la seva utilitat estan en discussió per a molts estudiosos. Per tant, caldrà prendre partit en un sentit o en un altre o buscar "sortides laterals" al problema.

En resum, si d'una banda tenim la **visió apocalíptica** que denuncia la destrucció del model de formació humanística vigent a les facultats universitàries i presenta el cànon literari com a salvació; i de l'altra, tenim els plantejaments de l'anomenat **pensament feble** o *teoria de la postmodernitat*, termes encunyats per Gianni Vattimo (1983) per reunir les perspectives relativistes i multicultural dels qui proposen la radical obertura del cànon o fins i tot la seva destrucció, ¿què hem de fer? On hem de situar-nos per abordar correctament el tema del cànon literari a l'àmbit acadèmic i educatiu?

Davant d'aquest atzucac, s'han proposat algunes solucions que impliquen crítiques a la posició conservadora de Bloom, alhora que salvaguarden l'existència històrica del cànon i la seva utilitat social. És, per exemple, el cas dels estudis *sistèmics* que comenta José Mª Pozuelo (2000: 77), entre els quals inclou aportacions ja citades, com ara la Semiòtica de la Cultura de Lotman o la Teoria Empírica de la Literatura de Schmidt, juntament amb altres formulacions teòriques com la Sociologia de la Literatura de Pierre Bourdieu o, especialment, la **Teoria dels polisistemes** enunciada per l'israelià Itamar Even-Zohar (2007).

Aquest model del polisistemes, dirigit a explicar la formació del cànon i els seus canvis al llarg de la història més que a imposar-ne un dogmàticament, recull diverses aportacions anteriors i defineix la literatura com un conjunt complex de **sistemes o esferes** d'activitat que pugnen i es barregen entre si. Per a aquest investigador, el cànon sempre està en moviment, amb un **centre** bàsicament estable format pel conjunt d'obres sancionades com a excelses per les institucions oficials, i una **perifèria** formada per textos menys valorats que, tanmateix, poden situar-se al centre en qualsevol moment. De fet, els criteris de valoració van canviant amb el temps, de manera que moltes obres abans rebutjades, incompreses o vistes com a massa heterodoxes s'han filtrat i han passat a formar part indiscutible del cànon, si no directament i amb totes les conseqüències –és a dir, també com a part dels plans d'estudis escolars-, sí com a primer pas, en la lectura culta i en l'estimació de la crítica especialitzada.

Caldrà, per tant, com a **conclusió** per a tot aquest assumpte, anar amb molt de compte i evitar postures essencialistes respecte al cànon, ja que tota definició i tota proposta de cànon literari haurà de ser provisional i situar-se en el marc d'investigacions empíriques en contextos socials e històrics específics. Bona mostra d'aquest plantejament és el treball desenvolupat per a la literatura castellana per José Mª Pozuelo i Rosa Mª Aradra en *Teoría del canon y*

literatura española (2000), el qual conjuga la reflexió teòrica inicial amb la posterior anàlisi de les antologies didàctiques i les històries de la literatura escrites durant els segles XVIII i XIX.

Per tant, dit en paraules del mateix Pozuelo (1996), cal sempre tenir clar que:

No hay canon, sino cánones diversos, sistemas que se complementan, sustituyen, suplantán. Mejor, sistemas y valores que se han constituido, se han sustituido, se han suplantado.

I en conseqüència, serà necessari

[...] aplicarse a ensayar un pluralismo ilustrado: aquel que muestra como conclusión el conocimiento de la propia historia de la Historia Literaria. El sentido de tal pluralismo se asienta en un relativismo no necesariamente escéptico o nihilista: el que permite conocer y aceptar lo cambiante de los criterios de constitución de una Historia Literaria, sin que tal conocimiento lleve a igualar, en el momento en que nos encontramos, a todos con todos.

Tot això sense caure en el pessimisme radical dels qui neguen la possibilitat del **diàleg** amb la joventut, afirmant que la literatura clàssica ja no pot alimentar la seva cultura i que el lector curiós i atent és una espècie en extinció entre els nostres estudiants, entre altres causes perquè les institucions educatives han perdut el seu poder davant la força d'altres mitjans, de la xarxa digital i les noves formes de comunicació.

3.2 El cànon de la literatura castellana

En comparació amb la forta sacsejada patida pel cànon literari anglosaxó, arran sobretot de l'impacte dels Estudis Culturals i la resta de teories que Bloom anomena irònicament "Escola del Ressentiment", el cànon bàsic de la literatura en espanyol roman relativament invariable gràcies a un **gran acord** implícit des de fa dècades sobre què ensenyar, tant a nivell escolar com en la universitat. Pot canviar el mètode, poden incloure's –com és lògic– més o menys autors nacionals segons el territori des del qual es fa la tria, però el centre, el moll de l'os del sistema, el repertori bàsic dels nostres **clàssics**, sembla molt fixat a l'hora de dissenyar els programes docents a tots els països de l'àmbit hispànic.

Una altra cosa succeeix quan arribem al segle XX. Aleshores, s'observa un nacionalisme molt marcat que a Espanya sol limitar l'estudi de la "Literatura Hispanoamericana" a un apartat final i lateral, en correspondència amb l'èmfasi desmesurat que cada país de Llatinoamèrica dedica als seus autors locals. Sembla que coincidim tots en el Modernisme i en la figura cabdal de Rubén Darío, però després encara impera el costum de dedicar una atenció preferent als escriptors propis i oblidar una cosa tan certa com important per a la literatura hispànica: el fet indiscutible que des de la dècada de 1940 s'ha produït un desplaçament definitiu del **centre de gravetat** del cànon hispànic. Ja no és Espanya el territori principal de producció i consum de grans obres literàries en espanyol, sinó **l'Amèrica Llatina**, en especial països com Mèxic, Argentina, Cuba, Xile, Colòmbia o Perú. La vitalitat i modernitat de la literatura hispanoamericana contemporània està fora de debat i la seva ressonància universal és evident. No cal més que observar els autors (i les autores) hispànics (hispàniques) que tenen més èxit al món anglosaxó: García Márquez, Allende, Esquivel, Fuentes, Vargas Llosa... Tots i totes són llatinoamericans (llatinoamericanes).

Tanmateix, com dèiem abans, les diferències són molt minses perquè hi ha una sèrie de factors que equilibren les forces “disgregadores” i garanteixen, ara per ara, la relativa **unitat del cànon hispànic**, així com un intercanvi freqüent i molt fructífer entre totes les literatures del nostre àmbit lingüístic. Un primer motiu és de caire vocacional, més voluntari que forçat per les circumstàncies: la gran majoria dels escriptors en castellà tenen el sentiment compartit de pertànyer a una **esfera comuna** d'experiències i referents culturals. Fins i tot, això s'aplica en les literatures més “excèntriques”, com les obres procedents de la Guinea Equatorial, del Sàhara Occidental, o de la diàspora sefardita, que tenen ressò – tot i que limitat- en la comunitat castellanoparlant i reivindiquen, amb tots els matisos que calguin, el seu entroncament en una tradició hispànica comuna.

Com a resum, valdrien els arguments que apunta també en un recent article el professor Pozuelo (2009). Són sis “raons” que justifiquen la **cohesió** del cànon hispànic:

- La funció del *Quixot* en particular i la **Literatura del Segle d'Or** en general com a referents ineludibles, compartits i assumits com a propis en totes les latituds castellanoparlants.
- El paper desenvolupat per dos projectes recents que porten el nom de Cervantes: el Premi **Cervantes** de les Lletres i l'Institut Cervantes.
- La profunda **influència mútua** entre la literatura escrita a les dues vores de l'Atlàntic: és evident que la nova novel·la llatinoamericana no s'entén sense el *Lazarillo*, igual que la nostra Generació del 27 no s'entén sense el mestratge del nicaragüenc Rubén Darío.
- Els múltiples **intercanvis**, sovint forçats per exilis polítics o econòmics, entre Espanya i Amèrica durant tot el segle XX.
- La feina entusiasta dels **hispanistes** a escoles, instituts i universitats de tot el món.
- Una intensa **activitat editorial**, transversal en tot l'àmbit hispànic. Recordem dos exemples: la importància de Seix Barral (Barcelona) per al “boom llatinoamericà” i el paper jugat pel FCE (Mèxic) i Losada (Buenos Aires) en la publicació de l'obra dels exiliats i d'altres llibres prohibits pel Franquisme.

D'altra banda, però, tampoc no sembla que sigui possible recuperar per al cànon actual massa obres oblidades injustament. Ja fa temps que molts autors i autores considerades d'antuvi “heterodoxes” o “marginals” han passat a formar part del cànon hispànic i sembla que han vingut per a quedar-se, tot i que li pesi molt a D. Marcelino Menéndez Pelayo. Aquest seria el cas de llibres i creadors tradicionalment exclosos dels temaris per la seva procacitat, per prejudicis, o per motius ideològics com *La lozana andaluza*, el *Lazarillo*, la Rosalía de Castro, Clarín o Luis Cernuda, per exemple, que ja formen part indiscutible del nostre cabdell literari. Fins i tot, com fa l'Antonio Enrique (2003), es pot dissenyar un cànon espanyol des de la idea d'**heterodòxia** i diferència i en torn de valors fins ara poc reivindicats com el gnosticisme, la dissidència moral i política i el plaer sensorial, tot situant una obra tan inclassificable com el *Libro de Buen Amor* en el centre del sistema.

Tot i això, no són escasses les veus que propugnen avui la **modificació** dels cànons nacionals arreu de tota Llatinoamèrica, denunciant el seu radical

eurocentrisme, demanant una plena assumpció del caràcter plurilingüístic i multicultural de la societat americana, i reivindicant el dret a expressar-se dels secularment oblidats pobles indígenes. Interessa en aquest sentit la formulació feta pel professor Walter Mignolo (1991), el qual analitza la formació del cànon més enllà de les **fronteres culturals** i subratlla la necessitat de reflectir sempre la producció cultural del Tercer Món en l'esfera educativa.

A més a més, tampoc cal anar molt lluny per observar l'increment vertiginós dels **estudis culturals**, feministes i marxistes en les nostres universitats, així com la reivindicació creixent de literatures frontereres o ètnicament marginades com les fetes pels *chicanos* als Estats Units, pels afrocaribenys a Cuba, Colòmbia o Panamà, o pels nadius americans de Paraguai, Bolívia o Guatemala. Tot plegat però, s'imposa l'evidència que la construcció de cànon alternatiu avança encara molt lentament i no sembla una amenaça per al cànon acadèmic, però sens dubte també resulta necessària per revaloritzar un bon grapat de veus –sobretot femenines- que havien quedat oblidades.

3.3 Didàctica de la literatura

La vinculació del cànon amb l'escola ha estat sempre molt estreta, ja que aquesta és una institució fonamental per a la **transmissió** dels valors culturals. De fet, ben mirats, tots els debats actuals sobre el cànon no són altra cosa que discussions sobre quins autors i quines obres explicar a classe.

Per tant, resulta absolutament pertinent interrogar-se sobre la **relació entre cànon i educació** i mirar d'arribar a conclusions pràctiques sobre què ensenyar i com ensenyar. Així, algunes de les qüestions essencials podrien ser:

1. Què podem aprofitar de les teories acadèmiques sobre el cànon per a la nostra feina diària?
2. Quina visió de la història literària reflecteixen els actuals manuals escolars?
3. Fins a quin punt cal respectar el cànon establert?
4. Com queda reflectit el cànon literari hispànic en el currículum oficial?
5. Quin paper juguen les antologies en el coneixement dels clàssics i en la formació de l'hàbit lector?
6. Quina és la funció del cànon literari escolar en la formació integral dels estudiants?

Si el cànon literari ha estat, amb més o menys fortuna, la **base** dels programes de llengua i literatura en l'ensenyament reglat des del segle XIX, i avui continua tenint un pes decisiu en els nostres currículums, no deu ser un tema menor. Així que crec que caldria intentar donar-hi alguna resposta a les preguntes plantejades. N'aventuro unes quantes en ordre correlatiu:

1. Potser no cal córrer tant pel que fa a teories i models d'anàlisi literari. Potser la última no és sempre la més bona. Hem passat d'un Historicisme sense textos que llegir i comentar, a llegir textos i més textos sense referències històriques que els facin comprensibles; hem basculat des de la interpretació literal i fidelíssima del sentit, al tot s'hi val perquè tot és relatiu i opinable de la Deconstrucció; hem passat de la Retòrica clàssica i la imitació dels bons models d'escriptura i oratòria, a

la creació adàmica i a la voluntat de ser originals a qualsevol preu... Parem un moment, reflexionem. Optem per un **eclecticisme** crític i aprofitem el millor de cada model per a donar una visió coherent però provisional del nostre sistema literari. La història és la que és, els clàssics són els que són. Estan al davant nostre, no han fugit, i contra tot pronòstic, encara funcionen bé a classe si els presentem bé. No els espatllem i aprofitem-los al màxim abans de posar-los data de caducitat.

2. Encara avui molts llibres de text pequen d'una visió massa historicista i enciclopèdica que propicia una **perversió** radical de l'aprenentatge de la literatura en què la lectura dels textos originals se substitueix per l'estudi de la biografia de l'autor i la memorització d'algunes fites històriques. Per això, sense menystenir les dades necessàries sobre el context, cal ser conscients de la necessitat de seleccionar molt bé les lectures que presentem a classe i fugir de la rutina en les explicacions, incorporant-hi tots els nous procediments, materials i formes de treball que calguin: projectes en xarxa, ús de les TIC, mitjans audiovisuals, etc.
3. Els textos clàssics tenen un valor *per se* que no podem oblidar, tenen una "música interna" que no s'ha de baixar ni molt menys apagar. Potser tan sols els manca una mica de projecció sense complexos, una mica de "música externa" que els doni la ressonància comunitària que sovint els furta l'edat. Per tant, cal respectar-los perquè s'ho mereixen, però no amb reverències innecessàries. Al contrari, si encara viuen, tractem-los bé, amb respecte, però també amb humor, i sobretot sense carregar sobre ells el pes de tasques feixugues que no ens agradaria fer a ningú. I pel que fa a l'obertura del cànon, cal **distingir** bé el **cànon estètic** del **cànon escolar**. Aquell no depèn tant de nosaltres; aquest sí, o una mica més almenys, i en aquest sentit crec que no hauríem de tenir por de posar en contacte textos molt diversos, clàssics i actuals, hispànics i universals, literaris i paraliteraris, per tal d'apuntar millor al nostre objectiu principal: millorar la **competència literària** de l'alumnat.
4. Afortunadament, al meu entendre, els nous currículums d'ESO i Batxillerat a Catalunya reflecteixen bé alguns dels conceptes centrals de què hem parlat i opten clarament per l'**enfocament pragmàtic i comunicatiu** sense oblidar aspectes essencials dels models anteriors. Parlen de *competència lectora* i de *competència literària* i ofereixen una distribució de continguts més coherent que l'anterior: es reserva la història de la literatura per una etapa més madura (16-17 anys), i es garanteix la presència de la literatura a tota l'etapa sota presentacions complementàries (gèneres, temes, llenguatge...). No obstant, encara sorprenen algunes absències en les llistes. Només un exemple: en l'antologia de poesia en espanyol que es proposa aquest curs com a lectura obligatòria per a l'assignatura comuna de Llengua castellana i Literatura de Batxillerat, trobem un sol nom americà, el de la mexicana Sor Juana Inés de la Cruz, un clàssic del període colonial.
5. La funció de les antologies és fonamental en l'ensenyament de la literatura. Sense bones **antologies** de relats i de poesia seria impossible mostrar un panorama tan ric com el que tenim al davant. Seran interessades, seran incompletes, mancaran de justificacions o de dades necessàries, però són la **porta d'entrada** majoritària a la lectura poètica

i no en podem prescindir de cap manera. Abans podríem eliminar els manuals escolars.

6. El cànon literari és la **medul·la** dels estudis d'Humanitats -les Belles Lletres d'abans-, i per tant l'hem de conèixer bé. Però no ja només el cànon hispànic o català, sinó tot el **cànon universal**, des de les antigues literatures orientals fins els grans autors del segle XX, passant pels clàssics grecollatins, per Dante, Shakespeare, Goethe i qui calgui. Costi el que costi, no podem deixar els nostres alumnes sense noció de referents culturals que ens surten al pas contínuament perquè han configurat la nostra visió del món i ens ajuden a projectar-nos cap el futur. El seu coneixement és un requisit necessari per aconseguir una inserció reeixida en la societat en què vivim.

Doncs bé, com dèiem, valorem positivament, la visió de la literatura que es dona als últims documents oficials que ordenen la nostra Educació Secundària –els nous currículums-, sembla que ara anem pel bon camí, ja que s'opta decididament un **plantejament comunicatiu** que implica renunciar –almenys en part- a la reproducció del discurs acadèmic i filològic tradicional (noms, biografies, panorames històrics exhaustius...) i convida a la **lectura directa** dels textos mitjançant antologies o seleccions acurades. Sense bandejar els aspectes històrics, sembla una prioritat rescatar allò que de més actual i/o universal pugui oferir cada obra per tal de donar el màxim relleu al **plaer primigeni** de la paraula com a expressió directa i vertadera de l'ànima humana. Posats a triar, més val llegir i comentar textos a classe que fer un discurs teòric, per molt didàctic que pugui ser. Més específicament, i ja com a conclusió, als inicis del segle XXI i en una societat en crisi pel que fa als hàbits de lectura, sembla imprescindible aprofitar en l'ensenyament de la literatura tots els avenços de la teoria literària, val a dir:

- Recolzar l'aposta dels formalistes i estructuralistes per la **lectura atenta** i el valor immanent del text literari.
- Reivindicar la importància de l'**experiència lectora** seguint els postulats de l'Estètica de la Recepció.
- Acceptar aportacions essencials de la **Pragmàtica**, com ara el risc habitual de fer interpretacions errades, el conflicte d'interessos entre tots els agents actius del procés lector, la intertextualitat, la modificació constant de les maneres de llegir –lineal, transversal, en xarxa- i la necessitat de generar textos de creació derivats.
- Superar els plantejaments centrats en el discurs historicista i la crítica filològica i realitzar una **aproximació** al fet literari més completa i **heterogènia**, integrant aportacions de disciplines diferents com la Sociologia, la Psicoanàlisi, l'Heremènutica Filosòfica, l'Estilística o la Literatura comparada.

Per tot això, a l'hora de fer aquest treball ens hem intentat fer eco de totes aquestes teories precedents i hem mirat d'extreure'n algunes **conclusions** aplicables a la creació de materials didàctics, al disseny d'activitats i a la pràctica docent del dia a dia. Aquestes idees, bastant coincidents amb les expressades també per Francisco Meix (1994), poden resumir-se en:

- No fer prevaler una única via d'aproximació a la literatura, i molt menys, imposar una teoria literària o una visió prèvia rígida que destorbi la

vivència estètica personal de cada alumne. La pròpia experiència de la lectura, sigui en antologia o com a obra sencera, ha d'estar sempre per damunt..

- No oblidar que el desenvolupament de la competència comunicativa és l'objectiu primer i més essencial de l'ensenyament de la literatura. Per tant, no es pot oblidar la creativitat del receptor i cal jugar contínuament a transformar, a modificar i a crear nous discursos a partir dels textos proposats.
- Partir preferentment d'alguns "temes universals", més que dels gèneres i la història de la literatura, tot i que no es pot rebutjar l'historicitat dels textos perquè resulta clau per arribar al seu sentit. Així, caldria relacionar molt bé els textos clàssics amb els interessos dels alumnes i mirar de fer **significatiu** el seu aprenentatge.
- Adoptar una actitud oberta en la interpretació dels textos, seguint les premisses de l'Heremènèutica, sense massa cotilles prèvies, ja que l'acte de llegir és construir sentit progressivament, a base d'hipòtesis i corroboracions que es fan i es desfan contínuament.
- Acompanyar els alumnes en la seva descoberta i obrir-se a l'estudi interdisciplinari dels textos, a una intertextualitat ampliada, no ja només de fonts, referències i mestratges literaris, sinó de tot tipus.
- Deixar un espai per al cànon i un altre per a tot allò que, tot i estar fora del cànon, resulta tant interessant o més que el cànon, és a dir, la literatura més recent, músiques, pel·lícules, espectacles, reportatges...

Tot plegat, aquest llistat de conclusions presenta també molts té punts de coincidència amb un plantejament molt interessant que fa la professora Guadalupe Jover (2007) i que ella anomena "**constel·lacions literàries**". Es tracta d'una proposta innovadora que compartim plenament i que suggereix abordar l'estudi de la literatura a partir d'**itineraris temàtics** per edats que permeten un diàleg constatat i fèrtil entre textos canònics i no canònics i situen per damunt de tot els interessos propis dels adolescents.

4. Objectius

Molt breument, podem dir que la intenció principal d'aquest treball ha estat explorar les possibilitats d'utilitzar el concepte de *cànon* literari com a resposta al desmesurat nivell d'informació que trobem a Internet i, en conseqüència, crear un **web temàtic** de l'assignatura que pugui ajudar els alumnes d'Educació Secundària en la seva investigació sobre temes literaris, estimulant la seva **estimació** per la literatura i afavorint el desenvolupament d'una **visió oberta**, plural i sense prejudicis de la tradició literària hispànica i de la creació artística en general.

4.1 Objectius concrets del projecte

Resumits en una llista que inclou conceptes, procediments i actituds, serien els següents:

- a) Realitzar una síntesi de conceptes literaris (obres, autors, gèneres, moviments, procediments expressius, etc.) que vagi més enllà de l'ordenació cronològica i l'exegesi bàsica, i que proporcioni als alumnes una explicació **coherent** de tota la matèria.
- b) Oferir una visió **intercultural**, moderna i oberta de la literatura hispànica, deslligant-la de prejudicis heretats i superant definitivament l'enfocament estrictament nacional, cristià, tradicionalista i masculí.
- c) Ampliar, si s'escau, el cànon de la literatura en espanyol a d'altres àmbits culturals i socials i a **nous gèneres** i formats, tot revisant els criteris de selecció sobre què és un clàssic i estimulant la seva lectura sense idees preconcebudes.
- d) Promoure i facilitar als alumnes l'ús de les **noves tecnologies** per a l'aprenentatge i per a la comunicació.
- e) Proposar vies de **manipulació** dels textos clàssics de la literatura per tal de desmitificar-los, recrear-los i actualitzar-los de manera creativa.
- f) Palesar el fet que la polisèmia dels textos clàssics demana la **construcció col·lectiva** del seu coneixement en profunditat.
- g) Valorar la **cultura juvenil** i popular com una realitat des de la qual hem de partir per arribar a l'estimació dels clàssics.
- h) Relacionar l'ensenyament de la literatura castellana amb **altres matèries** i disciplines: literatura catalana i universal, arts plàstiques, història, filosofia, etc.
- i) Iniciar les noies i els nois en l'estudi i en la pràctica de la **literatura comparada**.
- j) Ajudar a millorar el procés de socialització de l'alumnat més desfavorit, fomentant la **integració** de l'alumnat nouvingut a través de la lectura i del treball en grup.
- k) Crear actituds de **respecte** i de valoració entre persones de sexes i cultures diferents per tal de construir una societat respectuosa i dialogant.
- l) Estimular en l'alumnat la **sensibilitat**, la creativitat i l'esperit crític.
- m) Proposar **itineraris** de lectura històrics i temàtics que s'adaptin el més possible als interessos vitals dels estudiants.

- n) Oferir recursos innovadors al professorat d'aquesta etapa i difondre els avantatges de la **pràctica reflexiva** com a eina de millora personal.
- o) Proporcionar un ventall de **tasques d'aprenentatge** que conjuguin la navegació ràpida per Internet amb la lectura plaent i atenta de les obres mestres de la tradició literària hispànica en primer lloc, però també de la resta del món, occidental i oriental.
- p) Integrar el goig per l'escolta poètica i musical, la contemplació artística, la visió cinematogràfica i d'altres **plaers estètics** en la lectura dels clàssics.
- q) Promoure la utilització d'un **portfoli** de l'alumne, a manera de quadern de treball diari amb suggeriments i propostes per a aprendre de forma autònoma.

4.2 Les preguntes de la recerca

En principi, vam formular una sèrie de qüestions bàsiques com a **punt de partida**. Va ser la manera de començar a rumiar sobre l'assumpte del cànon sense donar res per assumit d'entrada. Vam pensar, per exemple: Què és un clàssic? Cal llegir els clàssics? Per què? Sobre quins criteris s'assenta el cànon literari? Cal obrir-lo d'alguna manera? Amb quin criteri? Qui selecciona què? Quins principis d'ordre estètic poden invocar-se per justificar una elecció o selecció determinada? Si aquests valors estètics fluctuen històricament, quins predominen ara? Quins clàssics cal ensenyar a l'escola/ institut? Com fer-ho? Quina relació hi ha entre els clàssics hispànics i els clàssics universals? Es pot arribar avui a un consens mínim sobre el cànon planetari? Què cal conèixer abans o millor: la literatura del nostre àmbit o la *Weltliteratur*? S'ha d'estudiar el cànon nacional o el cànon lingüístic? Quin paper té el multiculturalisme en la tradició hispànica? S'ha de refer el cànon literari en termes de correcció política per tal de donar-hi cabuda a les minories? Com resoldre els conflictes entre ideologia i estètica? I tot plegat, quin paper ha de tenir la literatura en una societat moderna i avançada com la nostra?

Moltes preguntes i molt complexes, però necessàries per a començar el procés d'investigació. Més endavant, intentarem donar algunes respostes (apartat 6.1).

5. Metodologia i desenvolupament del pla de treball

El **bastiment didàctic** en què es fonamenta aquest projecte té com a referents la pedagogia activa i integradora, l'aprenentatge significatiu, el constructivisme, la idea troncal que la pura transmissió del saber ha cedit el seu lloc a la construcció del coneixement, la necessitat d'una avaluació contínua dels sabers, la necessària implicació dels alumnes en el procés d'aprenentatge, l'obligació de presentar tasques variades i creatives, i el convenciment que l'escola ha de ser un espai cultural viu i obert.

Tot i això, crec que cal fugir de les **receptes màgiques** en educació, així com de la fe dogmàtica en la darrera innovació conceptual i metodològica. Penso que la millor manera d'ensenyar literatura i assolir els nostres objectius com a educadors és fusionar **opcions diferents** però compatibles de manera coherent, dur a terme una adaptació constant al medi real en què treballem i fer una pràctica docent vertaderament reflexiva. Per tant, tot i que he intentat fer-me ressò de les darreres aportacions en Teoria de la Literatura i he volgut presentar un material innovador, aquest treball també integra visions més tradicionals i reflecteix un **model eclèctic i polièdric**.

A més, pel que fa a algunes de les **temàtiques** prioritàries de l'escola catalana d'avui, aquest estudi toca sobretot dos aspectes fonamentals:

- La millora de les estratègies d'aprenentatge i de les competències instrumentals, especialment la comprensió lectora; i
- L'ús habitual de les TIC en el context educatiu.

5.1 Mètode de treball

Respecte als **procediments** seguits en la realització del treball, diré que la recerca en Internet, la consulta de bibliografia general i específica, la discussió amb el meu tutor i la interacció amb d'altres companys han estat els mitjans que m'han permès construir el **marc teòric** suficient per a situar els temes objecte d'estudi. Després d'aquesta primera fase, va arribar el moment de dissenyar i realitzar el **web *El canon literario*** utilitzant Joomla, un gestor de continguts flexible i de codi lliure. També, al mateix temps que anava omplint els diversos apartats fent proves d'edició en el web, vaig anar creant un **corpus de textos** amb reflexions sobre el cànon i els vaig anar incorporant al **bloc associat** creat amb Wordpress. Darrerament, he revisat el producte i he fet un petit balanç de la feina feta, però **encara falta** encarar una fase important del procés: la redacció d'una bona part de les introduccions necessàries a cada apartat, l'aplicació del material en context real amb l'alumnat, la millora de la interactivitat del web i l'avaluació final del projecte, tot seguint indicacions i criteris de qualitat.

Sobre els **materials** emprats, podem dir que, a banda dels **llibres** de referència sobre teoria i història literària, hem utilitzat **fonts digitals** de qualitat com ara repertoris de textos, pàgines web de didàctica de la llengua i la literatura, bancs d'imatges de lliure utilització, recursos sonors i audiovisuals accessibles en Internet (vídeos, presentacions, audiollibres, cançons), materials de formació en disseny de pàgines web, fòrums sobre qüestions informàtiques i **manuals** per a l'edició d'imatges i so.

Quant als **recursos tècnics** de tipus informàtic utilitzats, he de citar sobretot els dos programes d'edició en línia que m'han servit per donar forma als continguts creats: Joomla! i Wordpress.

Joomla! és un CMS (*Content Manager System*), és a dir, un Sistema de Gestió de Continguts de codi obert, flexible, senzill i fàcilment actualitzable a través d'Internet. Funciona sota una GPL (Llicència Pública General) tant en el sistema operatiu Linux com en Windows, i demana els següents requisits: un servidor web que suporti llenguatge de programació PHP, una base de dades MySQL per a emmagatzemar la informació i un ordinador d'usuari connectat a Internet. Serveix per a publicar continguts a la xarxa i a intranets mitjançant un editor WYSIWYG (*What You See Is What You Get*) i permet usar una sèrie de plantilles gratuïtes que faciliten molt el disseny del web. A més, inclou funcions avançades com la memòria cau de pàgines, la sindicació RSS (*Really Simple Syndication*), les versions imprimibles o en PDF de les pàgines, els flaixos de notícies, l'organització dels articles en format bloc, les enquestes d'opinió o la cerca automàtica en el web.

Tot i que la meva idea inicial era utilitzar el programa Dreamweaver per a crear la pàgina, finalment vaig creure que un CMS dinàmic com Joomla! s'adeia millor amb la filosofia de la Web 2.0, més participativa i interactiva. Els **avantatges** semblaven clars: gratuïtat, codi lliure, presentació més moderna i flexible, facilitat i comoditat de l'edició en línia sense FTP (Protocols de Transferència d'Arxius), versatilitat per incloure materials en diversos formats, actualització constant de la versió, varietat de complements per instal·lar, interacció amb usuaris registrats que poden recomanar i crear continguts així com participar en fòrums, etc. Com que havia de buscar un servidor que suportés llenguatge PHP, cosa que amb l'XTEC semblava una mica complicat, vaig preferir optar per una solució externa. Per tant, vaig contractar un servidor de pagament, vaig registrar el domini "www.elcanonliterario.com" i vaig demanar el mínim suport professional necessari per a poder donar les primeres passes en aquest terreny. Tot això m'ho va facilitar l'empresa malaguenya *La Primera Telecomunicación* (www.laprimera.net).

Pel que toca al disseny i a la gestió del bloc associat, vaig decidir-me pel **Wordpress**, un CMS també gratuït, funcional, visualment atractiu, amb molts complements i fàcil d'editar que, al meu entendre, presentava evidents avantatges sobre programes similars, tant pel que fa als tipus d'arxius que es poden penjar com a la capacitat global d'emmagatzematge.

Finalment, quant als **instruments** per a la recollida i l'anàlisi de dades, vaig voler crear una **enquesta** en format Word sobre el cànon escolar amb la finalitat de recaptar informacions entre el professorat de la matèria de Llengua castellana i Literatura en Educació Secundària. Veure annexos (ap. 9.1).

5.2 Execució del projecte amb calendari final

Resumint tot el procés dut a terme, puc dir que, partint de les preguntes formulades el mes febrer passat (ap. 4.2), vaig començar a esbossar algunes **hipòtesis** el. Aquestes passaven per la necessitat de situar els clàssics com a part fonamental de l'educació lectoliterària, tot demostrant la validesa del cànon literari hispànic com a invitació a la lectura. Això va ser el principi.

El pas següent va consistir a llegir la bibliografia més rellevant sobre el cànon per extraure les referències necessàries i tenir una visió general del tema,

observant com havia estat abordat per diferents autors i des de perspectives sovint contràries. Aquest procés va ser molt interessant, però també una mica feixuc. Alhora, feia recerca en Internet, anava recopilant models, fonts i materials, i anava perfilant quines **respostes** es podien donar al tema segons el projecte que havia dissenyat inicialment, el qual passava per la creació d'un portal digital i un bloc associat. També vaig anar recollint dades empíriques sobre el cànon escolar mitjançant l'enquesta citada.

D'aquesta manera, treballant en paral·lel, vaig anar aprofundint en la vessant teòrica i desenvolupant al mateix temps una **estructura virtual** apta per a fixar continguts. Aquesta va ser la fase dedicada al disseny del web i al naixement del bloc sobre el cànon literari. Aquest últim, tot i que era un recurs associat a la fase de difusió del projecte, se'm va imposar molt prompte com una necessitat per tal d'anar donant sortida a les meves reflexions i oferir elements de debat sobre el tema.

Finalment, calia donar forma a tot plegat i vaig anar perfilant els resultats amb l'escriptura d'un grapat de textos de caire teòric (entrades del bloc, comunicació per al Simposi de la FASPE, seccions del web sobre teoria del cànon), el canvi d'aparença del web a partir de la modificació de la plantilla inicial, la reorganització definitiva dels menús i els apartats principals, i la creació (en proves) d'una sèrie d'introduccions i d'articles per a cada secció del web. Només restava, ja per a l'estiu, extraure conclusions, fer la correcció lingüística i estilística dels textos inclosos i redactar la memòria del treball.

En resum, crec que a gran trets he pogut dur a terme les tasques previstes, però amb un cert retard respecte al calendari previst. D'aquesta manera, la seqüenciació final ha estat bastant més llarga del que pensava: a) fase 1, **Disseny del treball** (febrer i març de 2009); b) fase 2, **Execució del projecte** en format digital (abril, maig, juny i juliol de 2009) i c) fase 3, **Revisió general** i valoració (juliol i setembre de 2009).

Les raons del desfasament entre les previsions i la realitat cal trobar-les en dos circumstàncies: les dificultats imprevistes que m'he trobat al llarg d'aquests mesos de treball i la voluntat de canviar d'estratègia i refer del tot alguns plantejaments inicials. Explico primer breument algunes d'aquestes **imprevisions** o errades de càlcul:

- Potser he estat massa ambiciós en la meua proposta inicial i he volgut **abastar massa** aspectes relacionats amb la lectura i el cànon literari.
- No he sabut mesurar bé **el temps** necessari per a cada fase del treball, sobretot pel que tocava a la part de disseny gràfic i d'edició en línia del web, ja que m'ha exigit molt més temps del que tenia.
- Tampoc no he tingut massa en compte que havia d'aprendre a fer servir programes informàtics que no dominava prèviament com ara Joomla!, Wordpress o GIMP, i que això comportaria molts **assaigs** sense resultat.

De les **modificacions** voluntàries sobre el projecte, destacaria les següents:

- No apostar tant per la creació de nous materials en línia (tipus *webquests* o quaderns LIMS), sinó més aviat per la **selecció** acurada dels nombrosos recursos ja existents.
- Plantejar el web com un **espai col·laboratiu**, que ofereix a l'alumnat la possibilitat de crear textos nous i originals basats en les grans obres i

ahora compartir el seu propi cànon literari amb la resta d'estudiants i visitants.

5.3 Pla de difusió i explotació dels resultats del projecte

Aquest treball es planteja com una **obra en progrés**, sempre inacabada i sempre necessitada d'ampliacions i/o modificacions, ja que pretén ser un espai de treball basat en la col·laboració i a la construcció conjunta del coneixement.

Les seves conclusions, els materials creats i els seus possibles assoliments, de major o menor abast, es difondran a través d'un pla temporitzat en dues fases:

CURS 2009-2010

- Obertura i moderació d'un debat metodològic i de continguts sobre el cànon a través del bloc associat.
- Inserció d'un apartat específic dedicat al projecte en la pàgina web oficial de l' IES Roquetes.
- Actualització del web i incorporació dels materials fets pels alumnes de Secundària: textos, lectures dramatitzades, vídeos, arxius de so, presentacions, etc.
- Ressenya en la revista *Lo basquet*, del mateix IES Roquetes, repartida per tots els centres de la comarca.
- Divulgació del projecte dintre de qualsevol dels formats proposats per la DT Terres de l'Ebre o l'ICE de la URV.
- Elaboració, si s'escau, d'una ponència per a alguna de les Jornades organitzades pel Moviment de Renovació Pedagògica a les Terres de l'Ebre.
- Redacció d'un article com a resum de l'experiència per alguna revista educativa especialitzada, com ara *Textos* de l'editorial Graó.
- Difusió del treball a través de la pàgina oficial del cantautor i professor Emiliano Valdeolivas, amb qui tenim el projecte comú d'editar una versió en llibre CD de la seva *Cantología de la poesía española*.

CURS 2010-2011

- Interacció freqüent, amb altres companyes i companyes, a través de les aules i espais virtuals de discussió del Departament, en què s'analitzen propostes de renovació i actualització de l'ensenyament de la literatura.
- Presentació del treball a alumnes de Magisteri, Filologia o Didàctica de la Literatura de la URV, a través del professor Juan González Martínez, supervisor del projecte.
- Intercanvi de l'experiència amb els centres europeus associats al programa *Comenius* en què participem a partir d'aquest curs.
- Participació en un grup de recerca sobre Didàctica de la Literatura i animació lectora, simultani a l'inici dels estudis de Doctorat en la matèria, sigui en la URV, en la UB o en la UAB.
- Intervenció en reunions, cursos i seminaris de formació i investigació educativa organitzats pel Departament d'Educació o altres institucions.

6. Resultats: respostes i propostes

Com a conclusions generals del treball i en relació a les preguntes que ens formulàvem al principi (ap. 4.2), hem volgut donar algunes respostes que en realitat són opinions personals, més que fets constatats. En qualsevol cas, aquestes idees voldrien ser només uns **suggeriments** i una simple invitació per a seguir pensant i debatent sobre el tema.

6.1 Implicacions: actualitat del cànon literari

Tot al voltant de la reivindicació dels clàssics com a objectes culturals de primer ordre que s'han d'aprofitar plenament com a recursos didàctics, faig un petit resum de les idees derivades:

- El cànon està aquí per mèrits propis. Les imposicions acadèmiques no fan altra cosa que reflectir una realitat amb **base objectiva**: els autors canònics són sovint els millors i més representatius del que coneixem, del que encara tenim.
- El cànon literari es forja històricament. Només ara podem començar a afirmar amb total seguretat la *canocicitat* d'alguns autors del segle XIX o de la Generació del 27. Per això, no és possible encertar de ple amb els contemporanis (*L'Edat caòtica* segons H. Bloom) i per curar-se en salut, els repertoris de **clàssics vius** ofereixen sempre una llarga llista d'obres i autors per por de deixar-se fora noms rellevants
- Per raons pràctiques, el cànon és un conjunt bastant tancat, un **nombre finit** que no es pot estirar indefinidament, perquè la vida humana és limitada i el nostre temps de lectura i de goig estètic també ho es. Per tant, no se l'ha de jutjar per les seves absències -que seran discutibles sempre- sinó per la qualitat dels seus membres, la qual hauria de ser inqüestionable
- El mètode "canonitzador" de H. Bloom, tot i ser molt subjectiu, no manca d'interès didàctic, ja que ofereix una **visió coherent** de llargs períodes històrics. El fet estudiar tota una època a la llum d'un autor o una obra genials, amb totes les seves implicacions i ramificacions, pot ser molt ric des del punt de vista pedagògic.
- Hi ha el risc, però, en la crítica literària, d'assumir **etiquetes** prèvies amb massa facilitat. Per això, hem de fer-la amb consciència de seguir una tradició d'estudi concreta que pot presentar mancances.
- La literatura clàssica, malgrat la seva imbricació en una societat concreta, esdevé universal i s'ha de considerar un **objecte autònom** (ficció, espectacle, sentiment...) apte per a tots.
- L'ensenyament modern dels clàssics ha de senyalar en **valors moderns** (i universals) de convivència, tot fugint, però, de les interpretacions anacròniques i de les lectures aberrants.
- La literatura no és moral ni amoral, no té finalitat extrínseca i per tant, pot il·luminar tant el passat com el present o el futur. Els clàssics són **models artístics**, no morals ni ideològics. Els seus personatges no són profetes que guien el poble elegit, sinó arquetips reeixits, fites culturals inesborrables i sorprenents que van configurant l'esdevenir de l'esperit humà.

- Cal conèixer bé la història literària i arribar a un “**pluralisme** il·lustrat” en paraules de Pozuelo (1996) pel que fa a l'enfocament dels estudis literaris, ja que es la base del coneixement d'alt nivell. Un cert relativisme permet acceptar els canvis de criteri a l'hora de fer Història de la Literatura sense igualar tots amb tots i mantenint algunes jerarquies i autoritats bàsiques per tal de lligar un discurs coherent que ens permeti ordenar una mica el caos.
- No convé dilatar-se massa en la discussió teòrica al voltant del cànon ni tampoc reclamar la seva destrucció, perquè **el cànon és útil** i necessari. A més, no hi a un únic cànon, sinó molts, tot i que no milers. Perquè els cànons se suplantem i complementem en un **moviment** continu i inevitable. Aquesta dinàmica és la que permet introduir sempre nous punts de vista i plantejaments originals.
- El cànon tradicional té una riquesa intrínseca enorme, ja que és el **producte depurat** de valoracions prèvies i el fruit madur de la pugna cíclica i secular entre visions crítiques contràries: tradició contra innovació, classicisme contra barroquisme, antics contra moderns, ortodòxia contra heterodòxia...
- La història del cànon és la història de tot allò que va tenir (i encara té) èxit, i per tant, s'estén **més enllà de** les seves **fronteres** lingüístiques i culturals. Perquè el cànon es manifesta gràcies a una doble projecció: la seva transcendència externa (en altres territoris i cultures) i la seva pervivència interna (com a referent i model vàlid dins la pròpia tradició).

Finalment, com a conclusió principal, crec que no hauríem de caure en el to elegíac parlant del cànon. Reivindiquem el reducte sagrat i solitari de la lectura literària, però deixem-hi una porta o una **finestra oberta** al món, perquè no hem de viure en una torre de marfil, sinó a peu de carrer i oberts al debat inherent a una societat moderna, confusa i canviant (Fernández Auzmendi, 2008).

6.2 Aplicacions: aprendre Literatura en i amb Internet

L'ús d'Internet ja no té marxa enrere. No podem fer avui com si la literatura fos només qüestió de llibres. Han canviat els mitjans de comunicació i han sorgit noves formes d'expressió artística amb les paraules. Aquí tenim, doncs, un gran **repte** i una gran amenaça, però també una gran oportunitat si sabem aprofitar-la. Perquè no podem deixar de banda les noves tecnologies en l'ensenyament de la Literatura. Ja no. Però tampoc no ens hem d'anar a la banda contrària i pretendre substituir la lectura en paper i el llibre tradicional per la lectura exclusiva en la pantalla. Avui encara el llibre tradicional és més còmode per a tots i manté gairebé intactes tots els seus avantatges com a eina tecnològicament avançada.

¿Què fer, per tant, en mig d'aquest panorama? En la meua opinió, hem d'aprofitar les noves **oportunitats** per a ensenyar literatura: integrant diversos llenguatges en la pràctica diària i utilitzant els **recursos de la xarxa** per a oferir als nostres estudiants, materials nous de qualitat. Però amb compte perquè, contra el que es diu ara tan sovint, no està tot en Internet, i no tot s'ha de fer amb les TIC. Ara correm el risc de fer un salt al buit i canviar el suport material sense evolucionar metodològicament. Abandoem postures extremes de tecnòfobs i tecnòfils, perquè ara la prioritat és fer una renovació conceptual i

metodològica que vingui acompanyada d'un ús crític i mesurat de les noves tecnologies: pàgines web, blocs, llibres digitals, plataformes Moodle, programes d'edició de vídeo i àudio, bases de dades...

I davant l'allau d'informacions i recursos que ens esclafa cada vegada que utilitzem un cercador en Internet, cal **seleccionar** bé les fonts, acuradament, fent una tria molt escollida dels recursos. A més, cal també **estar al dia** – mitjançant blocs de referència, per exemple- sobre què s fa i com es fa en aquest camp apassionant de la Literatura i el món digital

Per la nostra part, en aquest treball hem volgut explorar les **possibilitats** didàctiques i comunicatives de dos formats nous, el web i el bloc, tot sabent que iniciàvem una aventura incerta i sense final conegut. Hem volgut, doncs, fer un lloc web en què introduir **recursos gràfics** atractius (imatges artístiques, fragments de vídeo, música, arxius de so, fotografies...), **hipervincles** amb pàgines culturals -en el sentit més ampli del mot- i connexions amb d'altres espais virtuals i gratuïts per **compartir continguts** com ara *Youtube*, *Viquipèdia*, àlbums de fotos com *Picasa* o *Flickr*, *wikis* de literatura, prestatgeries digitals o magatzems de documents com *Scribd* o *Slideshare*.

Finalment, per citar dos models propers que m'han servit d'inspiració en aquest sentit, vull esmentar dos pàgines web ja plenament desenvolupades i que són fruit d'un treballs en equip rigorós i eficient:

- La pàgina del projecte *Viu la poesia*, dirigit per la professora de la UB Gória Bordons: <<http://www.viulapoesia.com>>; i
- El portal, ja citat abans, *Materiales de lengua y literatura*, de Lourdes Doménech i Ana Romeo, professores de l'IES *Serrallarga* de Blanes: <<http://www.materialesdelengua.org/>>

7. Guia didàctica

Aquest treball ha de considerar-se una obra sempre **en procés** més que un producte acabat. Per tant, la **creació** dels seus materials anirà lligada, en bona mesura, a la temporització i a la dinàmica de las classes de literatura de cada curs. Ara per ara, només tenim **elaborats** els contenidors digitals i una sèrie d'articles que conformen els dos espais de què consta:

- **La pàgina web *El canon literario*:** <<http://www.elcanonliterario.com/>>. Concebuda com un portal de literatura castellana i també com una invitació a la lectura dels clàssics a 30 de setembre de 2009 està operativa, però té una gran part de les seccions previstes sense omplir. Aquesta tasca serà el nostre objectiu durant el curs 2009-2010.
- **El bloc homònim associat:** <<http://elcanonliterario.wordpress.com/>>. Pensat com una eina d'actualització didàctica, un fòrum de debat i una base de recursos sobre el tema del cànnon literari en totes les seves manifestacions, està obert des d'abril de 2009 i s'ha actualitzat amb regularitat fins a finals de juny. Després del parèntesi estiuenc, reprendrà la seva activitat en octubre de 2009.

7.1 Estructura del web (ús general)

"El canon literario" és una pàgina **web temàtica** en castellà sobre les obres que podem considerar "imprescindibles" de la literatura hispànica. Tot i que, com hem dit, encara està en fase experimental, ja ofereix un catàleg d'articles en què s'integren textos escrits, cançons, vídeos, fotografies, presentacions multimèdia i enllaços a activitats didàctiques i accessibles en Internet.

A banda de servir com a introducció en línia a la història de la literatura en espanyol, vol ser un estímul per llegir els clàssics i un bon **recull de recursos**. Es podrà utilitzar, per tant, com una mena de guia bàsica de la matèria amb propostes de treball i itineraris formatius centrats en la utilització d'Internet com a font d'informació i com a mitjà per construir coneixement de qualitat. Com a resultat final, també pretén convidar els alumnes i altres possibles visitants a triar els seus textos i autors preferits, per tal d'anar formulant entre tots el nou **cànnon literari escolar**, el del segle XXI, la qual cosa és potser la millor manera de revitalitzar el llistat del cànnon tradicional, obrir-lo a la sensibilitat actual i assimilar vertaderament la seva lectura.

Respecte al **disseny**, podem dir que el lloc s'organitza en una sèrie de **menús fixos** situats als laterals i una **zona central** dedicada als articles que va canviant a mesura que naveguem. Té una **capçalera** amb imatges d'autores i autores destacats de l'àmbit hispànic, un aspecte funcional i un fons molt senzill de color blanc per fer més fàcil la lectura.

Un aspecte clau del lloc i que ens preocupava molt era la seva **navegabilitat**. Per això hem intentat fer-la el més àgil possible donant la informació sense massa imatges que triguen a carregar-se. També, hem procurat de donar-li un aspecte clar que afavoreixi la navegació senzilla i intuïtiva, emprant icones fàcils d'entendre i comprovant que es pugui accedir a tots els continguts amb 2 o 3 clics com a màxim.

Més específicament, la pàgina consta de **quatre grans apartats**: un de tipus més general (**Menú Principal**) amb una breu història de la literatura en castellà, 10 mites literaris, 10 clàssics universals i una antologia de textos; un

segon (**Diccionario Literario**) amb conceptes bàsics, una selecció de LIJ i enllaços d'interès sobre literatura i altres arts; un tercer (**La Lectura**) pensat com una invitació a la lectura literària en Internet, amb guies de treball, llibres en xarxa, referències multimèdia i textos motivadors; i finalment, un quart (**Teoría del canon**) més lligat a la Didàctica de la Literatura i a la reflexió epistemològica sobre el cànon com a tema de debat social i d'estudi específic en la teoria literària actual.

Tot plegat, l'aspecte general és el que mostra la imatge:

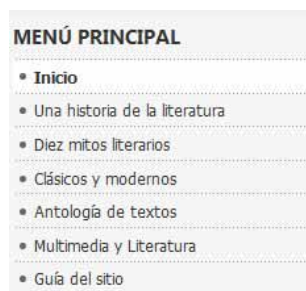

A més, a més, a la **part inferior** hi ha també un menú fix en català amb els **crèdits** del treball, l'enllaç a la memòria del projecte, dades de contacte i referències administratives.

Per acabar, la pàgina d'entrada al web inclou, a més, alguns complements que no es veuen a la resta, com ara l'accés per a usuaris registrats, enquestes, notícies, comptador de visites, funció RSS, enllaços generals i funcions d'administració. Més endavant, afegirem també apartats dinàmics i canviants com ara: *Hoy recomendamos, El poema o microrrelato de la semana, Autor y obra del mes, Clásicos vivos, Diccionario de citas, Aforismos*, etc.

Tornant a la pàgina d'entrada, per accedir als continguts de cada una de les **quatre seccions** principals, sols cal prémer el botó de l'apartat que ens interressi. A cada menú podem un desplaçament que expliquem tot seguit.

Menú 1: Menú principal. Té un enllaç intern fix a la pàgina de benvinguda (*Inicio*), cinc seccions bàsiques i una última de complementària:

- *Una historia de la literatura en español* (Onze capítols i una introducció)
  1. Edad Media

2. Renacimiento
  3. Barroco
  4. Ilustración
  5. Romanticismo
  6. Realismo
  7. Fin de siglo
  8. La Generación del 27
  9. La Posguerra española
  10. El boom latinoamericano
  11. Los contemporáneos
- **Diez mitos literarios** (Deu personatges literaris hispànics que han arribat a ser referents culturals universals)
    1. El Cid, el guerrero
    2. El Arcipreste de Hita, el clérigo
    3. La Celestina, la bruja y alcahueta
    4. El Lazarillo, el pícaro
    5. Don Quijote, el loco
    6. Segismundo, el prisionero
    7. Don Juan, el seductor
    8. La Regenta, la malcasada
    9. Lorca, el poeta
    10. Los Buendía, la saga maldita de *Cien años de soledad*
  - **Clásicos y modernos** (Una selecció de llibres de totes les èpoques i en tots els idiomes)
    1. *La Odisea* de Homero
    2. *Edipo rey* de Sófocles
    3. *Las 1001 noches*
    4. *El Decamerón* de Boccaccio
    5. *Romeo y Julieta* de Shakespeare
    6. *Frankenstein o el moderno Prometeo* de Mary Shelley
    7. *Madame Bovary* de Gustave Flaubert
    8. *Crimen y castigo* de Fiodor Dostoievski
    9. *La metamorfosis* de Franz Kafka
    10. *Si una noche de invierno un viajero...* de Italo Calvino
  - **Antología de textos** (per èpoques literàries)
  - **Multimedia y Literatura** (enllaços a materials audiovisuals)
  - **Guía del sitio**

Menú 2: Diccionario literario. Amb distribució semblant al menú anterior, presenta cinc seccions més rellevants i una última amb la funció de comentar novetats literàries destacades:

- **Conceptos básicos**
  1. Autores
  2. Obras
  3. Argumentos
  4. Personajes
  5. Géneros
  6. Movimientos espirituales y corrientes literarias
  7. Recursos literarios
- **Taller de literatura**
  1. Leer y escribir, leer para escribir
  2. Ejercicios de fantasía
  3. Análisis literario y creación
  4. Cómo hacer trabajos usando Internet
  5. Rutas literarias
  6. Literaturas del mundo: Las llamas de Oriente, Los clásicos grecolatinos, La tradición occidental moderna...
- **Una guía de LIJ**
  1. *Tristán e Isolda* en versión de Joseph Bédier
  2. *El doctor Jeckill y Mister Hyde* de Robert L Stevenson
  3. *Cuentos* de Edgar Allan Poe
  4. *Las aventuras de Huckleberry Finn* de Mark Twain
  5. *Kim de la India* de Rudyard Kipling
  6. *Zalacaín el aventurero* de Pío Baroja
  7. *El hobbit* de JRR Tolkien
  8. *Crónicas de la verdad oculta* de Pere Calders
  9. *El guardián entre el centeno* de J D Salinger
  10. *La historia interminable* de Michael Ende
- **Literatura y otras artes**
  1. Cine y literatura
  2. Música y poesía
  3. El veneno del teatro
  4. Cómic y novela gráfica
  5. Pintura y literatura

Recursos en red (Classificats i comentats)

Noticias

Menú 3: La lectura. Sobre animació lectora. Mostra cinc apartats principals i un altre, el sisè, amb enllaços a pàgines que ofereixen un poema diari o setmanal. Són les següents:

LA LECTURA
• Qué leer y por qué
• Derechos del lector
• Sala de lectura
• La red de los libros
• Guías de lectura
• El poema del día

- *Qué leer y por qué*
  1. Los escritores recomiendan. Listas útiles
  2. La LIJ y los clásicos
  3. Itinerarios de lectura
  4. Libros por edades: Educación Infantil y Primaria/ Educación Secundaria
  5. Los 100 clásicos en español
  6. La literatura y la vida
  7. La educación literaria: competencia literaria y formación humanística
  8. Cómo leer y cómo enseñar a leer
- *Derechos del lector* (Segons Daniel Pennac i altres)
- *Sala de lectura* (Pla de lectura de l'IES Roquetes, llibres en línia, clubs de lectura...)
- *La red de los libros* (Literatura comparada)
- *Guías de lectura* (Fitxes per aprofitar i gaudir més d'allò llegit)
- *El poema del día* (Enllaç al bloc *Un poema cada día* i d'altres llocs)

Menú 4: Teoría del canon. De tipus més teòric. Presenta articles sobre el tema i enllaça amb el bloc associat mitjançant la sisena pastilla.

TEORÍA DEL CANON
• Qué es el canon literario
• Por qué el canon
• Variaciones sobre el canon
• Didáctica de la Literatura
• Recomienda tus favoritos
• Blog "El canon literario"

- *Qué es el canon literario*
  1. La teoría del canon
  2. Canon y cánones: el canon escolar o formativo, el canon histórico, el canon "nacional", el canon personal, el canon universal...

- *Por qué el canon* (Utilitats i aplicacions del concepte)
- *Variaciones sobre el canon*
  1. Visiones del canon
  2. Leer a los clásicos hoy
  3. El canon universal
  4. El canon de la literatura en castellano
  5. Canon y antologías
- *Didáctica de la Literatura*
  1. Teoría y práctica de la pedagogía literaria: del historicismo al comentario de texto y a la educación literaria
  2. Principales teorías de la literatura: Formalismo, Estética de la recepción, Pragmática, Estilística...
  3. Las TIC en la enseñanza de la literatura
  4. Materiales y Propuestas innovadoras
  5. Las "constelaciones literarias"
- *Recomienda tus favoritos* (La biblioteca ideal: els llibres de la teva vida)
- *Enlace al blog "El canon literario"*

A la **zona central**, com dèiem, tenim per defecte els articles destacats a la pàgina d'inici (Benvinguda) i després es mostra la resta d'articles quan naveguem. I finalment, a la **part inferior** de la pàgina, hi ha el menú amb referències d'autoria i altres enllaços generals que són:

- *Crèdits*
- *Memòria del treball*
- *IES Roquetes*
- *Departament d'Educació*
- *Contacte*

7.2 Funció del bloc (professorat)

Per altra banda, els aspectes més polèmics, més propers a la **reflexió** compartida o de més actualitat tocant el cànon literari queden contemplats en el bloc vinculat a la pàgina que porta el mateix títol: *El canon literario*. Aquest espai s'adreça fonamentalment al professorat de la matèria de Literatura i té com a finalitat obrir un canal de diàleg sobre el tema del cànon a partir d'entrades ordenades cronològicament i classificades per etiquetes temàtiques.

L'agilitat i immediatesa d'aquest tipus de comunicació han de ser un argument i una motivació a favor de la seva eficàcia com a mitjà per compartir el marc teòric esbossat en aquest treball i alhora donar relleu i difusió al debat sobre quina literatura ensenyar i com fer-ho dins la nostra comunitat educativa

No obstant, la vida real i la utilitat d'aquest lloc de trobada dependrà molt de la resposta dels lectors i de la necessària voluntat d'actualitzar-lo amb el rigor i la freqüència necessàries.

De moment, a data 30 de setembre de 2009, he fet un total de 26 entrades. La llista dels articles, classificada per mesos, és aquesta:

ABRIL (8):

1 *El canon literario*2 *Para empezar*3 *Acerca del canon*4 *Por qué leer los clásicos*5 *Por qué leer los clásicos 2*6 *Los clásicos según Borges*7 *Qué leer*8 *Cervantes, Borges y el metro de platino*

MAIG (10):

9 *Con pocos pero doctos libros juntos*10 *Los clásicos y la escuela*11 *La selección de lecturas escolares*12 *Sobre el concepto de lo clásico*13 *Muere Mario Benedetti*14 *Los retos de la literatura en la era digital*15 *El canon latino en EUA*16 *Lo universal visto del otro lado*17 *El canon de ida y vuelta*18 *Los clásicos en el bar*

JUNY (8):

19 *El mundo como biblioteca*20 *El canon Manguel*21 *Un mundo por leer*22 *Las constelaciones literarias*23 *Canon y antologías*24 *Los clásicos en la red*25 *El canon: función y mito*26 *21 clásicos para el siglo 21*7.3 Validació del material

La presència de les TIC no és per si mateixa una garantia de millora dels processos d'ensenyament i aprenentatge, però té la virtut d'oferir nous procediments d'accés al coneixement, ampliar els espais educatius i poder-se adaptar fàcilment a diferents ritmes d'aprenentatge.

En aquest sentit, volem destacar la capacitat motivadora del material que estem desenvolupant i el nostre convenciment que els recursos que oferirem tindran una repercussió positiva en l'ensenyament de la literatura en Secundària.

A més, ja que vivim en un món cada vegada més petit, és pot preveure que les mateixes respostes difoses per Internet -de forma ràpida i sense intermediaris-, es podran utilitzar, amb l'adaptació escaient a cada circumstància, per donar solució a reptes similars en diferents contextos educatius

Tot i això, com que el treball no està acabat ni molt menys, només podrà considerar-se vàlid després d'un temps de revisió, ampliació i assaig que, en principi, coincidirà amb el curs 2009-2010.

8. Fonts i referències bibliogràfiques

Tot seguit, fem esment d'algunes obres consultades al llarg del treball. Totes són molt recomanables. En el cas de les fonts digitals de l'últim apartat, incloem també una petita descripció orientativa.

8.1 Referències normatives

DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ (2007). Decret 143/2007 del currículum de l'Educació Secundària Obligatoria, DOGC 4915 [En línia]. En Ensenyaments/ ESO/ Currículum/ Matèries/ Àmbit de llengües. Document en PDF: <<http://phobos.xtec.cat/edubib/intranet/>> [Consulta: 4-10-09]

DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ (2008). Decret 142/2008 del currículum del Batxillerat, DOGC 5183 [En línia]. En Ensenyaments/ Batxillerat/ Currículum/ Matèries. Documents en PDF sobre matèries comuns (Àmbit de llengües) i matèries de modalitat d'Humanitats i Ciències Socials (Literatura castellana): <<http://phobos.xtec.cat/edubib/intranet/>> [Consulta: 4-10-09]

8.2 Bibliografia sobre els clàssics i el cànon literari

ÁLVAREZ AMORÓS, José A. i altres (2004). *Teoría literaria y enseñanza de la literatura*. Barcelona: Ariel.

BLOOM, Allan (1987). *The closing of the American mind*. Nova York: Simon & Schuster. Trad. cast. *El cierre de la mente moderna*. Barcelona: Plaza & Janés, 1987.

BLOOM, Harold (1994). *The western canon. The books and the school of the ages*. Nova York: Harcourt Brace. Trad. cast. *El canon occidental: La escuela y los libros de todas las épocas*. Barcelona: Anagrama, 1995.

BOXALL, Peter i MAINER, José Carlos (2006). *1001 libros que debes leer ante de morir*. Barcelona: Grijalbo. Versió cast. de BOXALL, Peter i BYRNE, Jennifer. *1001 books you must read before you die*. Sydney: ABC books.

CALVINO, Italo (1991). *Perché leggere i classici*. Milà: Mondadori. Trad. cast. *Por qué leer los clásicos*. Barcelona: Tusquets, 1992.

ENRIQUE, Antonio (2003). *Canon heterodoxo: una reflexión crítica de la literatura española*. Barcelona: DVD.

EVEN-ZOHAR, Itamar (2007). *Polisistemas de cultura* [En línia]. Tel Aviv: Tel Aviv University. <<http://www.tau.ac.il/~itamarez/works/papers/trabajos/>> [Consulta: 30-09-09]

FADIMAN, Clifton i MAJOR, John S (1997). *The New Lifetime Reading Plan*. Nova York: Harper Collins. Trad. cast. *Un plan de lectura para toda la vida (La guía definitiva de lo que hay que leer)*. Barcelona: Planeta, 2008.

FERNÁNDEZ AUZMENDI, Nazaret (2008, setembre). El canon literario: un debate abierto. *Per Abbat*, núm. 7, pp. 61-82. Almendralejo: ETC libros.

GARCÍA GUAL, Carlos (1998). El viaje sobre el tiempo o la lectura de los clásicos [En línia]. Conferències *La educación que queremos*. Madrid: Santillana. <<http://www.leoncultural.com/documentos/lecturadeclasicos.pdf>> [Consulta: 30-09-09]

JURISICH, Marcelo (2008). Lo que yace debajo: para qué sirve el canon literario [En línia]. *Espéculo*, Revista de Estudios Literarios núm. 38. Madrid:

- UCM. <<http://www.ucm.es/info/especulo/numero38/canonlit.html>> [Consulta: 30-09-09]
- LÓPEZ LLERA, César (2004). Leer a los clásicos [En línea]. *Códice*. Madrid: SM. <http://www.lengua.profes.net/especiales2.asp?id_contenido=42741> [Consulta: 30-09-09]
- MAINER, José-Carlos (ed.) (2008). *La isla de los 202 libros. Una biblioteca hispánica*. Barcelona: Debolsillo.
- MEIX, Francisco (1994). *Teorías literarias y enseñanza de la Literatura* [En línea]. Textos, núm. 1. Barcelona: Graó. <<http://textos.grao.com>> [Consulta: 30-09-09]
- MENDOZA, Antonio (2003). El canon formativo y la educación lecto-literaria. En MENDOZA, Antonio (ed.). *Didáctica de la Lengua y la Literatura* (pp. 349-378). Madrid: Prentice Hall.
- MIGNOLO, Walter (1991). Canons a(nd) cross-cultural boundaries (or, whose canon are we talking about?). En *Poetics Today*, 12:1, pp. 1-28. Durham, NC: Duke University. Trad. cast. Los cánones y (más allá de) las fronteras culturales (o ¿de quién es el canon del que hablamos?). En SULLÀ, Enric (edit.) (1998). *El canon literario*. Madrid: Arco Libros.
- LLOVET, Jordi i altres (2005). *Teoría literaria y literatura comparada*. Barcelona: Ariel.
- POZUELO, José M^a (1988). *La teoría del lenguaje literario*. Madrid: Cátedra.
- POZUELO, José M^a (1996, diciembre). Canon: ¿estética o pedagogía? [En línea]. *Ínsula*, núm. 600 (pp. 3-4). Madrid: Espasa-Calpe <<http://www.insula.es/Articulos/INSULA%20600.htm>> [Consulta: 30-09-09]
- POZUELO, José M^a (2004, 1 de setembre). ¿Qué Literatura enseñamos? *ABC*.
- POZUELO, José M^a (2006). Canon e historiografía literaria [En línea] *1616*, Anuario de la Sociedad Española de Literatura General y Comparada, vol. XI (pp.17-28). <<http://www.cervantesvirtual.com/FichaObra.html?Ref=25720>> [Consulta: 30-09-09]
- POZUELO, José M^a (2009). Razones para un canon hispánico [En línea] *Signa: revista de la Asociación Española de Semiótica*, núm. 18, pp. 87-97. Madrid: UNED. <<http://www.cervantesvirtual.com/FichaObra.html?Ref=033016>> [Consulta: 30-09-09]
- POZUELO, José M^a i ARADRA, Rosa M^a (2000). *Teoría del canon y literatura española*. Madrid: Cátedra.
- ROMANÍ, Mercè (2006). Los clásicos en el aula: el caso del Quijote. En BORDONS, Glòria i DÍAZ-PLAJA Anna (coords.). *Enseñar literatura en secundaria* (pp. 33-46.). Barcelona: Graó.
- REIG, Rafael (2006). *Manual de literatura para caníbales*. Barcelona: Debate.
- REY HAZAS, Antonio (2006). Los clásicos en la enseñanza del español: el caso del Quijote. *Multiàrea*, Revista de Didáctica de la EU de Magisterio, Aula Cervantina núm. 1 (pp. 111-128). Ciudad Real: UCLM. <http://www.uclm.es/varios/revistas/multiarea/1_marzo06.pdf> [Consulta: 30-09-09]

SILVEYRA, Carlos (2008). Los clásicos a su debido tiempo [En línea]. SOL Banco de Recursos para el Fomento de la Lectura/ Publicaciones <<http://www.sol-e.com/index.php>> [Consulta: 30-09-09]

SULLÀ, Enric (edit.) (1998). *El canon literario*. Madrid: Arco Libros.

VIÑAS, David (2002): *Historia de la crítica literaria*. Barcelona: Ariel.

8.3 Bibliografía sobre lectura i didàctica de la literatura

ABRIL, Manuel (coord.) (2005). *Lectura y Literatura Infantil y Juvenil. Claves*. Málaga: Aljibe.

AGUIRRE, Joaquín M^a (1997). Literatura en Internet. ¿Qué encontramos en la WWW? [En línea]. *Espéculo*, Revista de Estudios Literarios núm. 6. <http://www.ucm.es/info/especulo/numero6/lite_www.htm> [Consulta: 30-09-09]

AGUIRRE, Joaquín M^a (2002). La enseñanza de la Literatura y las Nuevas Tecnologías de la Información [En línea]. *Espéculo*, Revista de Estudios Literarios núm. 21. <<http://www.ucm.es/info/especulo/numero21/eliterat.html>> [Consulta: 30-09-09]

ARGUELLES, Juan D. *¿Qué leen los que no leen?* Mèxic: Paidós.

BARRENA, Pablo. La oferta literaria para Bachillerato: selección de obras [En línea]. PLEC Documentos/ Bachillerato/ Biblioteca escolar/ Los fondos. <<http://www.plec.es/index.php>> [Consulta: 30-09-09]

BORGES, Jorge Luis (1989). Del culto de los libros. En *Obras completas*, vol. II (pp. 91-94). Barcelona: Emecé/ Círculo de Lectores.

BORDONS, Glòria i DÍAZ-PLAJA Anna (coords.) (2006). *Enseñar literatura en secundaria. La formación de lectores críticos, motivados y cultos*. Barcelona: Graó.

CERRILLO, Pedro C. (2007). *Literatura Infantil y Juvenil y educación literaria. Hacia una nueva enseñanza de la literatura*. Barcelona: Octaedro.

CERRILLO, Pedro C. Clásicos universales y clásicos juveniles: sobre el canon de lecturas en el Bachillerato. [En línea]. PLEC Documentos/ Bachillerato/ Biblioteca escolar/ Los fondos. <<http://www.plec.es/index.php>> [Consulta: 30-09-09]

COTRONEO, Roberto (1994). *Se una mattina d'estate un bambino. Lettera a mio figlio sull'amore per i libri*. Milà: Frassinelli. Trad. cast. *Si una mañana de verano un niño*. Madrid: Alfaguara, 1998.

DELMIRO, Benigno (2002). *La escritura creativa en las aulas*. Textos 73. Barcelona: Graó.

GARCÍA MÁRQUEZ, Gabriel (1981, gener 27). La poesía al alcance de los niños. *El País*.

JOVER, Guadalupe (2007). *Un mundo por leer. Educación, adolescentes y literatura*. Barcelona: Octaedro.

JOVER, Guadalupe (coord.) (2009, setembre). *Constelaciones literarias. 'Sentirse raro. Miradas sobre la adolescencia'*. [En línea]. Butlletí Libro abierto, 35. Màlaga: Junta de Andalucía. Document en format PDF.

<<http://www.juntadeandalucia.es/averroes/bibliotecaescolar/images/MisPdf/separatas/libroA35-feb09separata.pdf>> [Consulta: 30-09-09]

MACHADO, Ana María (2002). *Lectura, escuela y creación literaria*. Madrid: Anaya.

MACHADO, Ana María (2004). Selección de libros [En línia]. Seminari *El Placer de Leer*. Santiago de Xile: Ministerio de Educación. <http://www.bibliotecas-cra.cl/Placer_de_Leer/docs/Pon.%20A.M.Machado.doc> [Consulta: 30-09-09]

MARTOS, Eloy i GARCÍA, Gloria (2005). Las nuevas tecnologías y la Literatura Infantil y Juvenil. En ABRIL, Manuel (coord.). *Lectura y Literatura Infantil y Juvenil* (pp. 247-283). Màlaga: Aljibe.

MILLÁN, José Antonio (2000). La lectura y la sociedad del conocimiento [En línia]. *JAM*, Libros y bitios. <<http://jamillan.com/lecsoco.htm>> [Consulta: 30-09-09]

MONSIVÁIS, Carlos. Elogio (innecesario) de los libros [En línia]. En *Número*, núm. 41. Bogotá, Colòmbia. <<http://www.revistanumero.com/41/41lect.htm>> [Consulta: 30-09-09]

REYZÁBAL, Mª Victoria i TENORIO, Pedro (1994). *El aprendizaje significativo de la literatura*. Madrid: La muralla.

TEIXIDOR, Emili (2007). *La lectura i la vida*. Barcelona: Columna.

ZAYAS, Felipe (2006). Internet en la clase de Literatura: del acceso a la información a la construcción del conocimiento. En BORDONS, Glòria i DÍAZ-PLAJA Anna (coords.). *Enseñar literatura en secundaria* (pp.181-194). Barcelona: Graó.

8.4 Llocs digitals d'interès

ANTUÑA, Severino i GONZÁLEZ, Alejandro. *La aventura literaria*. Web de nivell bàsic sobre la literatura espanyola fins el segle XVIII. <<http://www.isftic.mepsyd.es/w3/eos/MaterialesEducativos/mem/aventlitera/index.html>> [Consulta: 30-09-09]

BORDONS, Glòria. *Viu la poesia*. Web del grup de recerca POCIÓ (Poesia i Educació) de la Universitat de Barcelona dirigit per Glòria Bordons. Inclou un apartat sobre literatura castellana amb una secció per a nens i una per a joves i adults. <<http://www.viulapoesia.com>> [Consulta: 30-09-09]

CLUB DEL LECTOR. *Club del lector*. Web sobre novetats literàries amb ressenyes de cada obra i fòrum per compartir opinions sobre la lectura. <<http://www.clubdellector.com/index.php>> [Consulta: 30-09-09]

DOMÉNECH, Lourdes. *A pie de aula*. Bloc educatiu sobre llengua castellana i literatura. <<http://apiedeaula.blogspot.com/>> [Consulta: 30-09-09]

DOMÉNECH, Lourdes i ROMEO, Ana. *Materiales de lengua y literatura*. Portal sobre la matèria comuna d'ESO i Batxillerat amb gran varietat de recursos. <<http://www.materialesdelengua.org/>> [Consulta: 30-09-09]

GONZÁLEZ, Juan Antonio. *Trivium*. Portal sobre literatura espanyola per a Secundària <<http://www.lenguayliteratura.net/>> [Consulta: 30-09-09]

- GONZÁLEZ ROVIRA, Javier. *Las webquest y la enseñanza de la literatura española*. Repertori classificat de webquests sobre literatura castellana <<http://www.xtec.cat/~fgonza28/>> [Consulta: 30-09-09]
- GONZÁLEZ-SERNA, José M^a i CORRIENTE, Jesús M. Literatura en Secundaria. Web interactiu sobre la literatura castellana fins el segle XVIII. <<http://www.juntadeandalucia.es/averroes/concurso2004/ver/12/index.html>> [Consulta: 30-09-09]
- JAREÑO, Antonio. Libros clásicos. Obres clàssiques de la LIJ de tots els temps per llegir en línia. Inclou introduccions sobre els autors i propostes de treball. <<http://concurso.cnice.mec.es/cnice2006/material101/inicio1024.html>> [Consulta: 30-09-09]
- PÉREZ ROSADO, Miguel. *Historia de la Literatura hispánica*. Web que resumeix la història de la literatura en espanyol per un nivell universitari. <<http://www.spanisharts.com/books/literature/literatura.htm>> [Consulta: 30-09-09]
- RÀFOLS, Joana i LÓPEZ, Marta. *Viaje literario*. Itineraris temàtics per la literatura occidental per a ESO. Actualment està inactiva i sotmesa a redisseny. <<http://www.xtec.es/~jrafols/viajeliterario/index.htm>> [Consulta: 30-09-09]
- ROBLES, Francisco. *Solo literatura*. Portal molt complet sobre literatura hispanoamericana ordenat per països i autors. No funciona la pàgina índex, però es poden fer cerques internes amb Google. <<http://sololiteratura.com/php/>> [Consulta: 30-09-09]
- SÁEZ, F. Javier. *Literatura y Lengua*. Bloc amb materials i referències interessants sobre literatura espanyola. <<http://literaturaylengua.com/>> [Consulta: 30-09-09]
- SEGURA, José Miguel. *Desocupado lector*. Portal sobre llengua castellana i literatura en Secundària amb utilitats molt variades per als alumnes. <<http://www.desocupadolector.net/>> [Consulta: 30-09-09]
- SERRANO, José Antonio. *Estudios y recursos literarios*. Web amb molt bons estudis sobre alguns grans poetes en castellà. <<http://jaserrano.nom.es/>> [Consulta: 30-09-09]
- VALERO, Alejandro. *El tinglado, blog de aula*. Bloc comunitari organitzat en àmbits didàctics. <<http://www.tinglado.net>> [Consulta: 30-09-09]
- VÁZQUEZ, Cesáreo. *Literatura española*. Web amb apunts, esquemes i activitats interessants, tot i que resulta poc atractiva visualment. <http://www.edu.xunta.es/contidos/premios/p2003/b/archaron9/LITERATURA/LITERATURA_ESP/index.htm> [Consulta: 30-09-09]
- VILLORIA, Víctor. *Proyecto Aula*. Web amb articles i materials de llengua castellana i literatura per al professorat. <<http://lenguayliteratura.org/ltr/>> [Consulta: 30-09-09]
- ZAYAS, Felipe. *Darle a la lengua*. Bloc de referència sobre les TAC en llengua castellana i literatura. <<http://www.fzayas.com/darlealalengua/>> [Consulta: 30-09-09]

9. Annexos

Per acabar, vull fer esment de dos documents molt diferents creats durant aquests mesos de treball. El primer és una **enquesta** sobre el cànon literari escolar que vaig preparar per tal de recaptar opinions sobre el tema entre el professorat de la matèria. El segon és el text de la **ponència** que vaig presentar en juliol de 2009 al XII Simposi de la FASPE (Federación de Asociaciones de Profesores de Español).

9.1 Enquesta sobre el cànon literari a l'escola

Pensat com un mitjà adequat per a recollir dades sobre el cànon escolar, vaig dissenyar un **instrument** per preguntar sobre noms i metodologies de lectura a alguns col·legues que imparteixen Literatura Castellana. El vaig penjar en el bloc com una entrada específica i el vaig enviar per correu a una llarga llista d'amics i companys relacionats amb l'ofici de la docència i l'escriptura. No vaig pensar, però, que potser demanava massa informació de cop i que no oferia un mitjà massa còmode per fer-ho: els receptors del document havien de descarregar-se'l, omplir-lo amb cura incloent-hi algunes dades personals i tornar-me'l per correu electrònic.

Potser el procediment no era senzill o el document era massa llarg, o no em vaig explicar bé, o no els va semblar interessant, el cas es que vaig rebre un nombre molt limitat de **respostes** –que agraeixo moltíssim, això sí-, però que van resultar del tot insuficients per a fer una mínima anàlisi estadística. Tot i així, les respostes rebudes han estat molt rellevants i molt interessants des d'un punt de vista qualitatiu per la seva reflexió explícita sobre l'assumpte. Resumint els arguments, en tenim dos posicions:

a) La conclusió majoritària i més general és que no podem fugir del **cànon acadèmic** que hem après, estudiat, viscut i ensenyat durant molts anys; almenys no fàcilment. Tot i que molts participants intentaven donar alguns noms alternatius i poc coneguts quan pensaven en els seus gustos personals; quan parlaven de l'escola i els clàssics de la tradició hispànica, del que ens cal ensenyar i cal conèixer, s'imposava gairebé sempre la llista habitual, la llista de noms "imprescindibles" que ens ha transmès l'escola, els que formen el fons de catàleg perdurable de les editorials i tornen a reviure periòdicament en els mitjans de comunicació.

b) Trencant radicalment amb la necessitat de limitar-se a la tradició hispànica i al concepte de clàssic, la proposta d'una altra part significativa dels companys ha estat la de **barrejar textos** antics i moderns, textos clàssics i d'altres no canonitzats, textos escrits originalment en castellà i textos escrits en qualsevol altra llengua, sempre i quan s'avinguessin millor amb les expectatives dels adolescents i els ajudessin a desenvolupar la seva competència lectora i literària sense el llast obligatori d'un programa oficial i un llistat inacabable d'obres mestres "perquè sí", perquè ho diu el manual de l'assignatura.

Així, doncs, el resultat global de l'experiment ens ha situat de nou en el punt de partida: en la necessitat de transmetre el cànon, però fent-ho de forma oberta i creativa, amb la voluntat de donar **vida nova** al programa d'estudis que hem cursat de joves i que hem après a valorar al llarg de la nostra formació com a filòlegs, escriptors o simplement lectors atents: primer mitjançant la lectura obligada en l'escola i l'institut, i després per pròpia voluntat, amb la il·lusió perenne de descobrir móns inexplorats a través de la ficció i la paraula poètica.

En conclusió, el cànon proposat pels especialistes i mestres d'avui continua sent a grans trets **el cànon de sempre**, però cal augmentar-lo i corregir-lo amb algunes obres de LIJ, amb clàssics d'altres tradicions i amb obres modernes amb l'atractiu i la qualitat indispensables per a despertar en els nostres alumnes el *cuquet* de la lectura.

El document de l'**enquesta** està penjat en format Word a la secció del web titulada *Guía del sitio/ Documentos* i es pot descarregar directament des de l'adreça següent:

<http://www.elcanonliterario.com/documentos/Encuesta_sobre_el_canon_literario_y_la_escuela.doc>

Com que aquest primer formulari potser resultava massa llarg i demanava un nombre excessiu de dades, vaig optar també per fer-ne una **segona versió**, més simplificada. Està en la mateixa secció de la pàgina i per a obtenir-lo només s'ha de clicar en l'enllaç següent:

<http://www.elcanonliterario.com/documentos/Encuesta2canon_literario_y_escuela.doc>

9. 2 Ponència presentada al XII Simposi de la FASPE

Aquest segon document és més fruit de la casualitat i de la recerca en Internet, ja que a través de la xarxa vaig saber de l'existència de la *Federación de Asociaciones de Profesores de Español* i de la convocatòria d'un simposi sobre el cànon literari que s'havia de realitzar a Madrid els dies 2 a 4 de juliol del 2009. La convocatòria estava oberta i semblava atractiva; a més, tocava de ple el tema central del meu treball, així que vaig pensar que valdria la pena d'assistir-hi i alhora presentar una **comunicació** que expliqués la meua visió del tema i lligués el cànon amb l'animació a la lectura. Li vaig dedicar a tot l'assumpte una entrada al bloc sota un epígraf coincident amb el títol que s'havia donat a la trobada: *El canon: función y mito*. Per accedir-hi, clicar en <<http://elcanonliterario.wordpress.com/2009/06/29/el-canon-funcion-y-mito/>>.

Després, vaig passar uns dies prenent notes i redactant un esbós de la meua intervenció. La vaig titular "El canon literario como invitación a la lectura" i en ella, amb l'argument de l'humor, la bellesa i l'emoció inherents a molts textos clàssics, vaig intentar defensar la necessitat de plantejar la lectura del cànon a l'escola no com una tediosa obligació, sinó com una oportunitat per gaudir, per riure i per viure plenament amb una experiència estètica sense parangó. Finalment, vaig acabar de redactar la **ponència** i la vaig llegir el 4 de juliol passat a l'IES Cervantes de Madrid.

Tot plegat, crec que el viatge va ser molt interessant en l'aspecte professional i en el personal. Per una banda, el simposi va tenir un bon **nivell acadèmic** i va ser un goig escoltar les intervencions de figures destacades en el camp dels estudis literaris, i per l'altra, em va servir per conèixer companys i companyes de tota Espanya amb qui avui comparteixo amistats i projectes.

Una **còpia** de la comunicació es pot baixar en format PDF de la web *El canon literario*. Està en la secció *Guía del sitio/ Documentos* i l'adreça és:

<http://www.elcanonliterario.com/documentos/Comunicacion_fdepedro_XIISimposio_FASPE.pdf>